

Grip op kwaliteit

Uitkomsten onderzoek intern
kwaliteitsonderzoek en kwaliteit wettelijke
controles van OOB-accountantsorganisaties

Publicatiedatum: 9 december 2021

Inhoudsopgave

1	Samenvatting	3
2	Onderzoek naar IKO en kwaliteit wettelijke controles	6
3	IKO geeft inzicht in kwaliteit en stimuleert het leren	8
3.1	Formuleren van IKO-doelstellingen en bijsturen	9
3.2	Inzicht door selectie van wettelijke controles	10
3.3	Consistente uitvoering IKO geeft inzicht en stimuleert leren	12
3.4	Inzicht in kwaliteit door kwalificaties	14
3.5	Communicatie over de uitkomsten van het IKO stimuleert het leren	17
3.6	Herstel draagt bij aan het leren	17
4	IKO geeft goed inzicht in kwaliteit merendeel onderzochte wettelijke controles	19
4.1	IKO geeft voor merendeel onderzochte wettelijke controles dezelfde kwalificatie als AFM-onderzoek	20
4.2	Relevante aandachtsgebieden uit onderzoek kwaliteit wettelijke controles	22
5	Beschrijving van de onderzoeksmethodiek	26
5.1	Onderzoek naar de kwaliteitsslag	26
5.2	Onderzoek naar het IKO	27
5.3	Onderzoek naar kwaliteit van wettelijke controles	29
5.4	Rapporteren over de uitkomsten van het onderzoek	31
5.5	Beperkingen van het onderzoek	32
	Bijlage 1 Marktaandeel en kenmerken OOB-accountantsorganisaties	34
	Bijlage 2 Voorbeeldvragen voor rvc's en auditcommissies	35

1 Samenvatting

De zes OOB-accountantsorganisaties¹ werken sinds 2014 aan een duurzame verbetering van de kwaliteit van hun wettelijke controles. Ze beogen daarmee (meer) grip op kwaliteit te krijgen. De AFM heeft sindsdien meerdere onderzoeken gedaan naar elementen van kwaliteit. De AFM heeft in dit onderzoek opnieuw elementen van kwaliteit onderzocht, namelijk het intern kwaliteitsonderzoek (IKO), waarmee OOB-accountantsorganisaties hun afgeronde wettelijke controles zelf beoordelen. Het IKO is een belangrijk instrument om kwaliteit duurzaam te borgen. De accountantsorganisatie onderzoekt in het IKO de kwaliteit van afgeronde wettelijke controles, na afgifte van de controleverklaring. Het IKO kan organisatiebrede tekortkomingen signaleren, herstellen en in de toekomst voorkomen.

De AFM onderzocht de wijze waarop de OOB-accountantsorganisaties hun IKO hebben opgezet en uitgevoerd en hoe het bijdraagt aan de kwaliteitsdoelstellingen en de kwaliteitsgerichte cultuur. Daarnaast beoordeelden wij of het IKO inzicht geeft in de gerealiseerde kwaliteit van wettelijke controles. Dat deden we door de uitkomsten van de IKO's bij achttien wettelijke controles te vergelijken met de uitkomsten van ons onderzoek naar de kwaliteit van wettelijke controles.

AFM positief over opzet en uitvoering van het IKO in 2020

De AFM is positief over hoe de onderzochte onderdelen - selectie, uitvoering, weging, communicatie en herstel - van het IKO in 2020 zijn vormgegeven door de OOB-accountantsorganisaties. Deze organisaties krijgen inzicht in de gerealiseerde kwaliteit door deze te meten. Ze gebruiken de uitkomsten van het IKO om de kwaliteit van wettelijke controles te monitoren, bij te sturen en verder te verbeteren. Het IKO is zorgvuldig opgezet en beoogt consistente uitvoering met bekwame toetsers. Ook organiseren zij een voorspelbaar proces en ondersteunen zij de toetsers en de medewerkers die betrokken zijn bij de weging van observaties en bevindingen. Het delen van de persoonlijke leerervaringen van de externe accountants die in het IKO betrokken zijn, stimuleert het leren van anderen.

AFM overwegend positief over inzicht in gerealiseerde kwaliteit door IKO's

De AFM is overwegend positief over het inzicht dat het IKO heeft gegeven in de gerealiseerde kwaliteit. Het IKO heeft namelijk voor het overgrote deel van de onderzochte wettelijke controles, vijftien van de achttien, een vergelijkbaar oordeel als de AFM. In een aantal gevallen, drie van de achttien, wijkt het oordeel van de AFM over de wettelijke controle af.

Mogelijkheden om IKO te versterken

Bij de uitvoering van ons onderzoek constateerden wij een aantal mogelijkheden voor OOB-accountantsorganisaties om het IKO te versterken:

- Sommige OOB-accountantsorganisaties kunnen het IKO als leermiddel in de doelstellingen vergroten. Hiervoor is het nodig dat de lerende doelstelling even belangrijk is als de doelstelling om inzicht te verkrijgen.
- De besturen van deze organisaties kunnen het leren van het IKO versterken door een open foutencultuur verdergaand uit te dragen.
- De reikwijdte van het IKO kan uitgebreid worden met controleonderwerpen of actuele thema's om een breder beeld over de uitgevoerde wettelijke controles te krijgen.
- Het leren tijdens de uitvoering van het IKO kan versterkt worden door gewenst gedrag te formuleren voor de externe accountants en de toetsers, door hen te trainen op gedragsaspecten en door de toetsers te stimuleren tijdens de uitvoering leerpunten te benoemen.

---

¹ BDO Audit & Assurance B.V., Deloitte Accountants B.V., Ernst & Young Accountants LLP, KPMG Accountants N.V., Mazars Accountants N.V. en PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

- Het combineren van de inzichten uit het herstel en het IKO kan worden gebruikt om het inzicht in de gerealiseerde kwaliteit te vergroten en daarmee leerpunten op organisatieniveau te signaleren.

Mogelijkheden om IKO te vernieuwen

Daarnaast zien we op basis van verkregen inzichten mogelijkheden voor accountantsorganisaties om het IKO te vernieuwen:

- Technologie, zoals 'machine learning', inzetten om bijvoorbeeld verbanden tussen de kwalificatie van het IKO en de kenmerken van de wettelijke controle te identificeren;
- Het IKO meer richten op de selectie van wettelijke controles en een breder en diepgaander beeld te krijgen over de portfolio wettelijke controles door bijvoorbeeld wettelijke controles over verschillende sectoren en met een verschillend opdrachtrisico te betrekken;
- Verduidelijking in de kwalificatiesystemen wanneer sprake is van een toereikende of niet-toereikende controle, voor een uniformer inzicht in de kwaliteit voor gebruikers van jaarrekeningen.

Benut mogelijkheden en voer dialoog over kwaliteit wettelijke controles

De AFM moedigt de OOB-accountantsorganisaties aan om aan de slag te gaan met de mogelijkheden om het IKO te versterken en te vernieuwen. Accountantsorganisaties, raden van commissarissen (**rvc's**), auditcommissies en gebruikers van jaarrekeningen, zoals beleggers en crediteuren, kunnen de uitkomsten van dit onderzoek gebruiken voor verdergaande dialoog over de kwaliteit van wettelijke controles.

Kernbegrippen

Hieronder is een overzicht van kernbegrippen opgenomen die context geven bij het lezen van dit rapport.

Begrip	Toelichting
Intern kwaliteitsonderzoek (IKO)	Het IKO is een kwaliteitswaarborg. De accountantsorganisatie onderzoekt in het IKO de kwaliteit van afgeronde wettelijke controles, dus na afgifte van de controleverklaring. In de uitvoering is de reikwijdte van het onderzoek, welke onderwerpen worden onderzocht, de diepgang van de werkzaamheden en de mate van detail belangrijk.
Kwalificatie	Een kwalificatie van het IKO of van de AFM is een oordeel dat aangeeft in welke mate de kwaliteit van een wettelijke controle toereikend is.
Kwaliteitscirkel	De kwaliteitscirkel is gebaseerd op de plan-do-check-act cyclus gericht op continue verbetering. Dit is een continue cyclus van het plannen van acties, het ten uitvoer brengen van geplande acties, het checken of de resultaten van de acties werkelijk zijn zoals was beoogd, en het bijsturen of bijstellen van de uitvoering of plannen naar aanleiding van de checkresultaten.
Kwaliteitsdoelstellingen	De kwaliteitsdoelstellingen zijn een uitwerking van het beleid in haalbare en meetbare termen. Dit is een beschrijving van het gewenste resultaat waar de accountantsorganisatie naar streeft.
Kwaliteitsgerichte cultuur	Een kwaliteitsgerichte cultuur is gericht op het voortdurend centraal stellen van kwalitatief goede wettelijke controles met het oog op het publiek belang.
Kwaliteitsslag	Onder de kwaliteitsslag verstaat de AFM de borging van 1) het werken aan de kwaliteitsgerichte cultuur, 2) de kwaliteitscirkel en 3) de kwaliteitswaarborgen. De kwaliteitsslag wordt toegelicht in hoofdstuk 5.
Kwaliteitswaarborgen	Kwaliteitswaarborgen zijn werkwijzen, procedures en maatregelen die in het stelsel van kwaliteitsbeheersing van een accountantsorganisatie zijn opgenomen. Deze dienen ertoe te leiden dat de externe accountant die de controleverklaring afgeeft dit kan doen op vakbekwame, onafhankelijke, integere en herkenbare wijze.
Lerende organisatie	De lerende organisatie is een organisatie die haar medewerkers in staat stelt de uitvoering van wettelijke controles aan te passen aan een voortdurend veranderende omgeving door training, ontwikkeling en initiatief te stimuleren.
Opdrachtrisico	Een accountantsorganisatie beoordeelt het risico van de controleopdracht, onder andere of er sprake is van bedreigingen voor haar onafhankelijkheid en wat er gedaan wordt om deze bedreigingen te beperken.
Open foutencultuur	Er is sprake van een open foutencultuur als er binnen de organisatie actieve communicatie plaatsvindt over fouten en medewerkers hun fouten toe durven te geven, als onderdeel van menselijk handelen.
Organisatie van Openbaar Belang (OOB)	Dit zijn organisaties die door hun omvang of functie in het maatschappelijk verkeer de belangen van grotere groepen raken, zoals beursgenoteerde bedrijven, verzekeraars en kredietinstellingen.
Wettelijke controle	Een wettelijke controle is een controle van een financiële verantwoording van een onderneming ten behoeve van het maatschappelijk verkeer die in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta) specifiek als wettelijke controle is aangemerkt. Het gaat dan bijvoorbeeld om de controles van jaarrekeningen van middelgrote en grote vennootschappen, gemeentes, provincies en diverse financiële ondernemingen.

2 Onderzoek naar IKO en kwaliteit wettelijke controles

De zes OOB-accountantsorganisaties² werken sinds 2014 aan een duurzame verbetering van de kwaliteit van hun wettelijke controles. Zij beogen daarmee (meer) grip op kwaliteit te krijgen. De AFM heeft sindsdien meerdere onderzoeken gedaan naar elementen van kwaliteit. De afgelopen jaren hebben we publiekelijk gerapporteerd over deze onderzoeken.³

Onderzoek gericht op elementen van kwaliteit

Vanaf eind 2020 voerden we opnieuw onderzoek uit bij de OOB-accountantsorganisaties.⁴ Het onderzoek bestaat uit:

- 1 een onderzoek naar de opzet en uitvoering van het IKO, met aspecten van de kwaliteitscirkel en kwaliteitsgerichte cultuur;
- 2 een onderzoek naar de kwaliteit van wettelijke controles; en
- 3 een onderzoek naar de impact en werkwijze van de rvc's, dat wij eerder in 2021 publiceerden.⁵

IKO is belangrijk voor het realiseren van kwaliteit

Het IKO is een belangrijk instrument om kwaliteit duurzaam te borgen. De accountantsorganisatie onderzoekt in het IKO de kwaliteit van afgeronde wettelijke controles, na afgifte van de controleverklaring. Het IKO kan organisatie brede tekortkomingen signaleren, herstellen en in de toekomst voorkomen. Zo draagt het bij aan het beter functioneren van de accountantsorganisatie en stimuleert het, in samenhang met andere initiatieven, de lerende organisatie.

Het is belangrijk dat het IKO inzicht geeft in de kwaliteit van wettelijke controles: waar ging het goed en waar kan het beter? Zo kan de externe accountant gedurende het IKO al aan het denken worden gezet door vragen, observaties en bevindingen. Na de afronding van het IKO volgt de terugkoppeling om leerpunten voor verbetering te delen. Daarvoor is draagvlak voor de observaties en bevindingen belangrijk. Ook het transparant delen van inzichten in een open dialoog met de externe accountants en de medewerkers is belangrijk. Het voorbeeldgedrag van het bestuur⁶ en de externe accountants speelt daarbij een belangrijke rol in hoe er in de organisatie wordt omgegaan met fouten.⁷

Onderzoek naar inzicht in het IKO en kwaliteit van wettelijke controles

Met dit onderzoek willen wij inzicht krijgen in hoe de OOB-accountantsorganisaties het IKO hebben opgezet en uitgevoerd en hoe zij hiermee beogen bij te dragen aan het realiseren van hun kwaliteitsdoelstellingen en kwaliteitsgerichte cultuur. Hiermee kunnen de accountantsorganisaties reflecteren op hun IKO en waar nodig versterkingen doorvoeren. Het onderzoek naar het IKO bestaat zowel uit verkennende als toetsende delen.

---

² In bijlage 1 is het marktaandeel en enkele kenmerken van de OOB-accountantsorganisaties weergegeven.

³ Zie AFM-rapporten in 2015, 2017, 2019 en 2020: <https://www.afm.nl/nl-nl/professionals/doelgroepen/accountantsorganisaties/publicaties/rapporten>.

⁴ Zie AFM Agenda 2021: <https://www.afm.nl/nl-nl/verslaglegging/agenda-2021>.

⁵ Zie AFM-website: <https://www.afm.nl/nl-nl/professionals/doelgroepen/accountantsorganisaties/publicaties/rapporten>

⁶ De AFM gebruikt in dit rapport de term het bestuur of bestuurders voor de (mede)beleidsbepalers van de accountantsorganisatie.

⁷ Zie AFM-rapport van oktober 2017: <https://www.afm.nl/nl-nl/nieuws/2017/okt/onderzoek-open-foutencultuur>.

Verkennde deel van het onderzoek⁸

In het verkennende deel van het onderzoek hebben wij inzicht gekregen in de opzet en uitvoering van het IKO in 2020. Daarvoor hebben we ons op vijf onderdelen van het IKO gericht:

- De selectie van de externe accountants en wettelijke controles;
- De uitvoering van het IKO;
- De weging en de kwalificatie;
- De communicatie over de IKO-uitkomsten; en
- Het herstel van de controle op basis van het IKO.

Toetsende deel van het onderzoek

In het toetsende deel van het onderzoek hebben wij beoordeeld of het IKO inzicht geeft in de gerealiseerde kwaliteit van wettelijke controles. Dat deden we door de kwalificatie uit het IKO te vergelijken met ons onderzoek naar dezelfde wettelijke controle. We beoordeelden hiervoor de kwaliteit van achttien wettelijke controles die ook in het IKO in 2020 zijn onderzocht. Bij de selectie van de IKO's was de kwalificatie niet bij ons bekend.

Focus en inzet blijvend stimuleren

De AFM wil de OOB-accountantsorganisaties stimuleren de focus en inzet (van middelen) op de duurzame kwaliteitsverbetering vast te houden en te vergroten, om zo de benodigde verandering tot stand te brengen en te houden. Daartoe vernieuwen wij ons toezicht voortdurend. Wij richten ons sinds 2015 in onze onderzoeken naast de kwaliteit van wettelijke controles en het stelsel van kwaliteitsbeheersing daarom ook op gedrag- en cultuuraspecten. De AFM zal haar risico gebaseerde toezicht op de OOB-accountantsorganisaties verder voortzetten door een verhoging van de frequentie van de onderzoeken naar de kwaliteit van wettelijke controles.

---

⁸ De inzichten uit het verkennende deel van het onderzoek impliceren niet of het IKO-beleid en het herstelbeleid voldoen aan wet- en regelgeving en effectief werken. De AFM heeft in dit onderzoek niet beoordeeld of dit beleid voldoet aan wet- en regelgeving. Zie verder hoofdstuk 5 voor de beschrijving van de onderzoeksmethodiek.

3 IKO geeft inzicht in kwaliteit en stimuleert het leren

Dit hoofdstuk beschrijft de verkregen inzichten uit het verkennende deel van het onderzoek van de AFM over hoe de OOB-accountantsorganisaties het IKO vormgeven en hoe zij hiermee bijdragen aan het realiseren van hun kwaliteitsdoelstellingen en kwaliteitsgerichte cultuur.⁹ We beschrijven dit mede aan de hand van ervaringen van de geïnterviewde externe accountants, medewerkers en toetsers. De verschillen in het IKO tussen de OOB-accountantsorganisaties onderling en de ervaringen van de externe accountants, de medewerkers en de toetsers kunnen deze organisaties helpen bij het reflecteren op het IKO. We delen ook enkele 'good practices'.¹⁰

AFM positief over opzet en uitvoering van het IKO in 2020

Uit het onderzoek volgt dat de AFM positief is over hoe de onderzochte onderdelen van het IKO in 2020 zijn vormgegeven door de OOB-accountantsorganisaties. Zij krijgen inzicht in de gerealiseerde kwaliteit door deze te meten. Zij gebruiken de uitkomsten van het IKO om de kwaliteit van wettelijke controles te monitoren, bij te sturen en verder te verbeteren. Het IKO is zorgvuldig opgezet en beoogt consistente uitvoering met bekwame toetsers. Ook organiseren zij een voorspelbaar proces en ondersteunen zij de toetsers en de medewerkers die betrokken zijn bij de weging van observaties en bevindingen. Verder geeft het IKO met behulp van de kwalificaties de mogelijkheid kwaliteit van wettelijke controles binnen de OOB-accountantsorganisatie te vergelijken, zowel in de tijd als over de wettelijke controles heen. Het delen van de persoonlijke leerervaringen van de externe accountants die in het IKO betrokken zijn, stimuleert het leren van anderen. Dat geldt ook voor andere wijzen waarop zij communiceren over de uitkomsten van het IKO naar hun organisatie.

Mogelijkheden om IKO te versterken

De AFM ziet een aantal mogelijkheden om het IKO op onderdelen verder te versterken in het kader van continue verbetering en het optimaliseren van het stelsel van kwaliteitsbeheersing. Deze mogelijkheden markeren we in dit rapport met een 'loep'. De mogelijkheden zien op het vergroten van het inzicht en het versterken van het leren en betreft de volgende onderdelen:

- De inzet van het IKO als leermiddel kan bij sommige OOB-accountantsorganisaties in de doelstellingen vergroot worden. Voor het vergroten van de aandacht voor het leren is het nodig dat de lerende doelstelling even belangrijk is als de doelstelling om inzicht te verkrijgen.
- Om een breder beeld over de uitgevoerde wettelijke controles te krijgen, kan de reikwijdte van het IKO uitgebreid worden met controleonderwerpen of actuele thema's, zoals de inzet van technologie in de controle en schattingsonzekerheden.
- Het leren tijdens de uitvoering van het IKO kan versterkt worden door gewenst gedrag te formuleren voor externe accountants en toetsers, door hen te trainen op gedragsaspecten en door de toetsers te stimuleren tijdens de uitvoering leerpunten te benoemen.
- Het verdergaand uitdragen van een open foutcultuur door de besturen van de OOB-accountantsorganisaties kan het leren van het IKO versterken.
- Het combineren van de inzichten uit het herstel en het IKO kan worden gebruikt om het inzicht in de gerealiseerde kwaliteit te vergroten en daarmee leerpunten op organisatieniveau te signaleren.

⁹ Deze inzichten impliceren niet of het IKO-beleid en het herstelbeleid voldoen aan wet- en regelgeving en effectief werken. Zie verder hoofdstuk 5 voor de beschrijving van de onderzoeksmethodiek.

¹⁰ Good practices zijn praktijkvoorbeelden die weergeven op welke wijze accountantsorganisaties het IKO hebben vormgegeven. Alternatieve invullingen, passend bij de specifieke kenmerken van de desbetreffende accountantsorganisaties, zijn mogelijk.

De AFM moedigt de OOB-accountantsorganisaties aan om aan de slag te gaan met de mogelijkheden voor het vergroten van het inzicht en het versterken van het leren.

Mogelijkheden om IKO te vernieuwen

Ook zien we mogelijkheden om het IKO op onderdelen te vernieuwen (in dit rapport gemarkeerd met een 'lamp') en de accountancysector te inspireren:

- Technologie, zoals 'machine learning', inzetten om bijvoorbeeld verbanden tussen de kwalificatie van het IKO en de kenmerken van de wettelijke controle te identificeren;
- Het IKO meer richten op de selectie van wettelijke controles en een breder en diepgaander beeld te krijgen over de portfolio wettelijke controles door bijvoorbeeld wettelijke controles over verschillende sectoren en met een verschillend opdrachtrisico te betrekken;
- Verduidelijking in de kwalificatiesystemen wanneer sprake is van een toereikende of niet-toereikende controle voor een uniformer inzicht in de kwaliteit voor de gebruikers van jaarrekeningen.

3.1 Formuleren van IKO-doelstellingen en bijsturen

Accountantsorganisaties formuleren doelstellingen voor het IKO en sturen daarop bij. De doelstellingen voor het IKO dragen bij aan de kwaliteitsdoelstellingen van de accountantsorganisatie. De kwaliteitsdoelstellingen zijn een uitwerking van de missie, visie en strategie.

Een accountantsorganisatie bewaakt of zij haar kwaliteitsdoelstellingen realiseert en stuurt bij als de kwaliteitsmaatregelen onvoldoende effect hebben. Dit komt terug in de zogenaamde kwaliteitscirkel, die is gebaseerd op de plan-do-check-act-cyclus gericht op continue verbetering. Het IKO geeft relevante (sturings)informatie dat kan leiden tot het nemen van (aanvullende) kwaliteitsmaatregelen op organisatieniveau en op het niveau van de wettelijke controles.

Uit het onderzoek volgt dat de OOB-accountantsorganisaties doelstellingen hebben geformuleerd die zijn gericht op het verkrijgen van inzicht in de gerealiseerde kwaliteit. De mate waarin de IKO-doelstellingen zijn gericht op het leren verschilt tussen de OOB-accountantsorganisaties.

Sommige OOB-accountantsorganisaties kunnen het IKO als leermiddel in de doelstellingen vergroten door in het beleid, de toon aan de top, de uitvoering van het IKO en de communicatie van de uitkomsten meer focus op het leren te hebben. Hiervoor is het nodig dat de leerdoelstelling even belangrijk is als de doelstelling om inzicht te verkrijgen.

IKO-doelstellingen richten zich op inzicht in kwaliteit en leren van bevindingen

Uit het onderzoek volgt dat het merendeel van de OOB-accountantsorganisaties in de formulering van hun IKO-doelstellingen zowel aandacht hebben voor het verkrijgen van inzicht in de gerealiseerde kwaliteit van wettelijke controles als voor het stimuleren van het leren. De mate waarin het IKO zich richt op het leren verschilt tussen de organisaties. De doelstellingen richten zich enerzijds op het vaststellen of een wettelijke controle voldoet aan de vaktechnische vereisten en relevante wet- en regelgeving en op het inzicht krijgen in de effectiviteit van het stelsel van kwaliteitsbeheersing. Anderzijds richten de doelstellingen zich op het leren, zoals het identificeren van 'good practices', het vergroten van kennis van de controlemethodologie en het

stimuleren van een open foutencultuur. De externe accountants ervaren¹¹ dat het IKO zowel is gericht op de verbetering van de kwaliteit als op (het stimuleren van) het leren.

Good practice: Het bestuur bewaakt de impact op de kwaliteitsgerichte cultuur

Het bestuur van een OOB-accountantsorganisatie stuurt op een bepaald percentage toereikende IKO's en op een cultuur waarin 'fouten maken mag'. Het bestuur heeft namelijk van haar rvc een target meegekregen van een bepaald percentage toereikende IKO's in 2020 en de komende jaren. Eventuele consequenties voor de controlepraktijk en de externe accountant van het niet behalen van de target worden door het bestuur gewogen in relatie tot de cultuur waarin 'fouten maken mag'.

OOB-accountantsorganisaties krijgen inzicht en sturen bij op realiseren IKO-doelstellingen

De OOB-accountantsorganisaties krijgen inzicht in het behalen van hun IKO-doelstellingen door onder meer rapportages. Hiervoor voert het merendeel van deze organisaties jaarlijks een evaluatie uit van het IKO. Hierin wordt aandacht besteed aan de uitkomsten van het IKO, de ervaringen van betrokkenen en de mogelijke procesverbeteringen om de IKO-doelstellingen te realiseren.

We zien verschillende voorbeelden waarbij OOB-accountantsorganisaties afhankelijk van de verkregen inzichten uit de evaluaties bijsturen op inhoudelijke, procesmatige en gedragsmatige aspecten van het IKO. Zo wordt bijgestuurd door extra capaciteit toe te wijzen om voldoende diepgang in het IKO te kunnen realiseren. Ook wordt bijvoorbeeld het IKO-beleid op reikwijdte en diepgang aangepast en de reikwijdte van het IKO gewijzigd om de effectiviteit van andere kwaliteitswaarborgen, zoals dossiercoaching¹² en de opdrachtgerichte kwaliteitsbeoordeling (OKB), te kunnen toetsen. Daarnaast wordt bijgestuurd op basis van de ervaringen van de in het IKO betrokken externe accountants, medewerkers en toetsers om het leren te stimuleren. Dat gebeurt bijvoorbeeld door de consequenties van kwalificaties aan te passen en de toetsers te trainen op gedrag. Hiermee willen de OOB-accountantsorganisaties de bijdrage van het IKO aan de kwaliteitsdoelstellingen en de kwaliteitsgerichte cultuur (waaronder de lerende organisatie) vergroten.

Accountantsorganisaties kunnen het IKO vernieuwen door verder te verkennen op welke wijze technologie kan worden ingezet. Dat kan bijvoorbeeld met data-analyse of 'machine learning'. Machine learning kan bijvoorbeeld worden ingezet voor de analyse van de bevindingen. Hierbij kan getoetst worden of kenmerken van de wettelijke controle verband houden met de kwalificatie. Dit kan sturingsinformatie geven.

3.2 Inzicht door selectie van wettelijke controles

Een accountantsorganisatie krijgt inzicht in de gerealiseerde kwaliteit van haar wettelijke controles door periodiek wettelijke controles te selecteren en deze te onderzoeken. Door in het IKO periodiek externe accountants te selecteren, stimuleert een accountantsorganisatie ook het leren in haar organisatie. In het NBA-rapport 'In het publiek belang' wordt het belang van het IKO benoemd voorafgaand aan de benoeming tot externe accountant.¹³

¹¹ Waar in dit rapport wordt gesproken over de ervaringen van de externe accountants, de medewerkers en de toetsers, gaat het over de betreffende geïnterviewde externe accountants, de medewerkers en de toetsers.

¹² Dossiercoaching beoogt de controleteams gedurende de wettelijke controle te ondersteunen door te coachen op vaktechnische onderwerpen.

¹³ Zie NBA-rapport 'In het publiek belang' van 25 september 2014 https://www.nba.nl/globalassets/projecten/in-het-publiek-belang/in_het_publiek_belang_rapport_25_september_2014.pdf.

Uit het onderzoek volgt dat het IKO plaatsvindt door externe accountants periodiek te selecteren en risico-gebaseerd de wettelijke controles te selecteren. De OOB-accountantsorganisaties krijgen daarnaast inzicht in de naleving van het stelsel van kwaliteitsbeheersing door onderwerpen of thema's in het IKO te benoemen.

De reikwijdte van het IKO kan uitgebreid worden met controleonderwerpen of actuele thema's, zoals de inzet van technologie in de controle en schattingsonzekerheden als gevolg van Covid-19 om een breder beeld over de uitgevoerde wettelijke controles te krijgen.

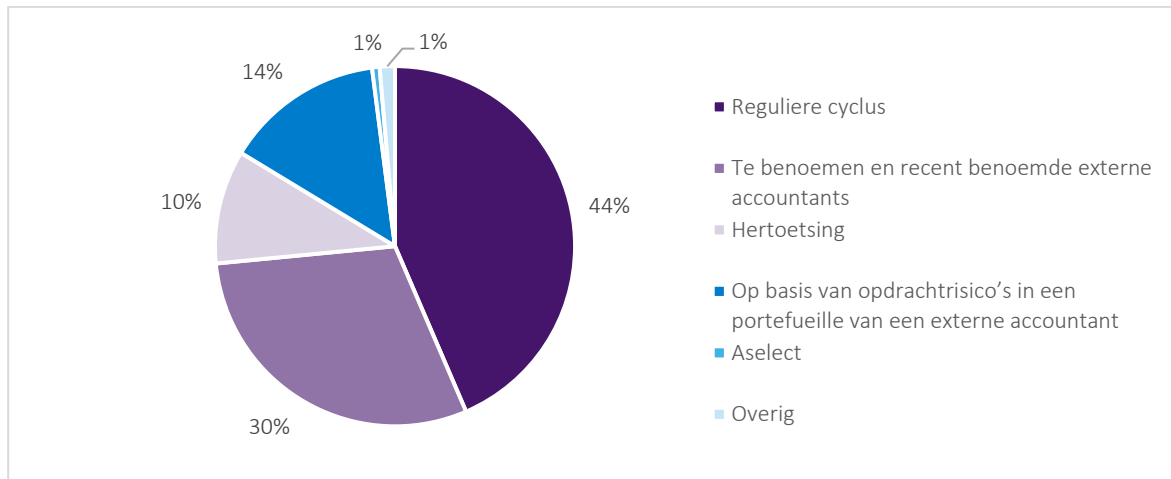
Externe accountants periodiek geselecteerd

De OOB-accountantsorganisaties selecteren voor het IKO elke externe accountant ten minste eens in de drie jaar (reguliere cyclus). Hierbij wordt per externe accountant risico-gebaseerd een wettelijke controle geselecteerd. De reguliere cyclus maakt de selectie voor de externe accountants enigszins voorspelbaar. Sommige OOB-accountantsorganisaties selecteren ook een aantal externe accountants willekeurig.

Het merendeel van de OOB-accountantsorganisaties selecteert externe accountants met een niet-toereikende kwalificatie in het voorgaande jaar weer voor het IKO (hertoetsing) om de kwaliteitsontwikkeling van de externe accountant te volgen. Daarnaast worden medewerkers voorafgaand aan hun eventuele benoeming tot externe accountant en recent benoemde externe accountants geselecteerd. Ook de opdrachtrisico's in de portefeuille van een externe accountant kan een reden zijn voor het selecteren van de betreffende externe accountant.

Figuur 1 geeft de primaire redenen van selectie van de externe accountants weer van het IKO uitgevoerd in 2020.

Figuur 1 Redenen van selectie van de externe accountants voor het IKO uitgevoerd in 2020

Selectie van wettelijke controles is risico-gebaseerd

De OOB-accountantsorganisaties selecteren de wettelijke controles risico-gebaseerd. Zij selecteren wettelijke controles met een hoger cliënt- of opdrachtrisico om inzicht te krijgen in de gerealiseerde kwaliteit van de meest risicovolle opdrachten. Het wisselt per organisatie in welke mate wettelijke controles met een lager cliënt- of opdrachtrisico worden geselecteerd. Tabel 1 geeft het aantal wettelijke controles en het aantal IKO's weer over de meest recente jaren.

Tabel 1 Aantal wettelijke controles en aantal IKO's¹⁴

	2018	2019	2020
Totaal aantal wettelijke controles OOB-accountantsorganisaties	11.088	10.176	9.194
Totaal aantal IKO's OOB-accountantsorganisaties	157	123	133

Specifieke onderwerpen of thema's worden in IKO betrokken

De OOB-accountantsorganisaties nemen specifieke onderwerpen en thema's in het IKO mee. Hiermee krijgen zij ook inzicht in de naleving van het stelsel van kwaliteitsbeheersing. Sommige OOB-accountantsorganisaties houden rekening met de spreiding over de ingezette kwaliteitswaarborgen. Bijvoorbeeld om inzicht te krijgen in de effectieve werking van de OKB en dossiercoaching. Zij selecteren ook onderwerpen in het IKO zoals onafhankelijkheid en de inzet van specialisten. Sommige OOB-accountantsorganisaties selecteren ook thema's zoals continuïteit en corruptie.

Accountantsorganisaties kunnen het IKO vernieuwen door zich in de selectie meer te richten op de wettelijke controles dan op de externe accountants. Zij kunnen ook een breder en diepgaander beeld van hun portfolio wettelijke controles krijgen door bijvoorbeeld wettelijke controles over verschillende sectoren en met een verschillend opdrachtrisico te betrekken. Het IKO kan daarbij ook aandacht besteden aan thema's en onderwerpen die de accountantsorganisatie in brede zin wil monitoren, bijvoorbeeld de inzet van technologie in de wettelijke controles en de personele bezetting van opdrachten (projectmanagement).

3.3 Consistente uitvoering IKO geeft inzicht en stimuleert leren

Een accountantsorganisatie krijgt inzicht in de gerealiseerde kwaliteit door het IKO consistent uit te voeren. Hierdoor krijgt zij een vergelijkbaar beeld van de gerealiseerde kwaliteit in de tijd en over wettelijke controles heen. De inzet van bekwame toetsers met voldoende beschikbare tijd draagt hieraan bij. De aandacht voor gedragsaspecten in de uitvoering van het IKO jaagt de lerende organisatie aan. Ook een voorspelbaar proces is daarbij belangrijk.

Uit het onderzoek volgt dat de OOB-accountantsorganisaties het IKO zorgvuldig opzetten en consistentie nastreven in zowel de reikwijdte als de diepgang van het IKO. Ook blijkt dat zij een bekwame uitvoering van het IKO beogen. Daarnaast volgt uit het onderzoek dat de OOB-accountantsorganisaties een voorspelbaar proces faciliteren.

Het leren tijdens de uitvoering van het IKO kan versterkt worden door gewenst gedrag te formuleren voor de externe accountants en de toetsers, door hen te trainen op gedragsaspecten en door de toetsers te stimuleren tijdens de uitvoering leerpunten te benoemen.

¹⁴ Gebaseerd op de informatie van de zes OOB-accountantsorganisaties uit de AFM Monitor Accountantsorganisaties 2018 tot en met 2020 en op informatie die deze organisaties in dit onderzoek aan de AFM hebben verstrekt. In de Monitor accountantsorganisaties geven accountantsorganisaties informatie over hun recentst afgesloten boekjaar en daarin uitgevoerde wettelijke controles.

OOB-accountantsorganisaties beogen consistente en bekwame uitvoering van het IKO

De OOB-accountantsorganisaties willen het IKO consistent en met bekwame toetsers uitvoeren. Het IKO valt onder de verantwoordelijkheid van een procesverantwoordelijke die werkzaam is bij compliance, risico- en kwaliteitsmanagement of vaktechniek. Bij sommige OOB-accountantsorganisaties wordt het IKO internationaal aangestuurd.

Consistente uitvoering door richtlijnen en standaardisatie

De OOB-accountantsorganisaties faciliteren consistentie in de uitvoering van het IKO, onder meer met een digitale rapportagetool. Ook geven zij richtlijnen voor de reikwijdte en de diepgang. Voor de consistente uitvoering gebruiken zij een gestandaardiseerde vragenlijst, veelal gebaseerd op de vragenlijst van het internationale netwerk. Het merendeel van deze vragenlijsten omvat vragen over jaarrekeningposten en controleonderwerpen, zoals onafhankelijkheid en de inzet van specialisten. Het merendeel van de OOB-accountantsorganisaties werkt met een vaste groep toetsers, aangevuld met externe accountants en seniore medewerkers. Deze vaste groep toetsers is niet betrokken bij de te onderzoeken wettelijke controle en voert meerdere IKO's uit, wat bijdraagt aan de consistente uitvoering. Ook worden bij sommige OOB-accountantsorganisaties internationale toetsers ingezet.

Externe accountants ervaren reikwijdte en diepgang van IKO verschillend

De externe accountants ervaren de reikwijdte en de diepgang van het IKO verschillend. Zo ervaren sommige externe accountants diepgang in het IKO. Sommige externe accountants ervaren beperkte reviewtijd en diepgang. Zij merken bijvoorbeeld een disbalans op tussen de complexiteit en de omvang van de wettelijke controle en de doorlooptijd van het IKO. Tegelijkertijd ervaren de externe accountants en de medewerkers dat de toetsers objectief zijn door weg te blijven van persoonlijke voorkeuren.

Inzet bekwame toetsers belangrijk

De OOB-accountantsorganisaties willen bekwame toetsers inzetten met (sector)kennis en ervaring. Belangrijk hierbij is dat de toetsers in staat zijn de risico's in de wettelijke controle te doorgronden en kritische vragen te stellen over de controleaanpak en de uitgevoerde controlewerkzaamheden. De toetsers krijgen hiervoor training en er worden instructies gegeven en flyers gemaakt waarin aandacht is voor vaktechnische en procesmatige aspecten.

Gedrag relevant onderdeel van training en richtlijnen voor toetsers

De OOB-accountantsorganisaties hebben in trainingen ook aandacht voor het gedrag dat de toetsers en de externe accountants tonen in het IKO. De mate waarin gedrag onderdeel is van training en richtlijnen verschilt tussen de OOB-accountantsorganisaties. Het merendeel van OOB-accountantsorganisaties licht bijvoorbeeld in een gezamenlijke 'kick-off' van de toetsers specifieke aandachtspunten toe en verspreidt richtlijnen met verwachtingen en verantwoordelijkheden in het IKO. Verwachtingen over het gedrag van de toetsers zijn beschreven in het beleid. Sommige OOB-accountantsorganisaties besteden daarnaast in trainingen aandacht aan het gewenste gedrag van de toetsers. Hiermee beogen zij dat de externe accountants zich gehoord voelen door de toetsers, dat de externe accountants een lerende houding aannemen en dat de externe accountant en de toetser gezamenlijk overeenstemming bereiken over de geconstateerde feiten.

Externe accountants ervaren constructieve toon toetsers

De toetsers ervaren dat gedragscompetenties van belang zijn om het IKO bekwaam uit te voeren. De wijze waarop zij communiceren heeft invloed op het getoonde gedrag van de externe accountant en de medewerkers. De toetsers merken bijvoorbeeld dat een open, feitelijke en niet-oordelende houding bijdraagt aan het leren van de bevindingen. Het merendeel van de externe accountants en de medewerkers ondervinden een constructieve toon van de toetsers. Zij ervaren hierdoor te leren van de discussies met de toetsers, bijvoorbeeld doordat zij hen uitleggen waarom zij bepaalde vragen stellen. Ook het benoemen van 'good practices' en 'nice to haves' draagt bij aan het leren.

Good practice: Trainen van toetsers op gedragsaspecten

Een OOB-accountantsorganisatie traint de toetsers jaarlijks op inhoudelijke en gedragsaspecten voorafgaand aan de IKO-cyclus. Bij het trainen van de toetsers op gedragsaspecten is aandacht voor communicatiestijlen en -technieken, conflictmanagement en hoe de houding van de toetsers van invloed is op de (leer)ervaring van de externe accountants en de medewerkers.

OOB-accountantsorganisaties faciliteren een voorspelbaar proces

De OOB-accountantsorganisaties beogen met een voorspelbaar proces het leren van de bevindingen te vergroten. De externe accountant weet in een voorspelbaar proces wat er van hem wordt verwacht, wie welke verantwoordelijkheden heeft en wat het belang van het IKO is om als accountantsorganisatie te leren en te verbeteren. De OOB-accountantsorganisaties beogen hiermee de acceptatie van bevindingen te verhogen om het leren van de externe accountants te bevorderen. De OOB-accountantsorganisaties bieden bijvoorbeeld ondersteuning gedurende het proces, definiëren verwachtingen en verantwoordelijkheden en beoogde tijdslijnen. De ondersteuning richt zich op vragen over het proces, meningsverschillen, het maken van de kick-off-presentatie en de interpretatie van vragen van de toetsers.

Toetsers ondersteund gedurende IKO

De ondersteuning van de toetsers gedurende het IKO verschilt qua intensiteit. Sommige OOB-accountantsorganisaties ondersteunen de toetsers bijvoorbeeld met vaktechnische ondersteuning op sectorspecifieke vraagstukken en door procesbegeleiders in te zetten die toetsers scherp houden op de toon van de gesprekken en de relevantie van de vragen.

Externe accountants ervaren een langere doorlooptijd bij discussie over bevindingen

De gemiddelde doorlooptijd van de uitgevoerde IKO's in 2020 liep uiteen van ongeveer anderhalve maand tot vier maanden. De OOB-accountantsorganisaties geven tijdslijnen mee aan de betrokkenen in het IKO, bijvoorbeeld voor het veldwerk van het IKO, de beschikbaarheid van de externe accountants en de toetsers, of de reactietermijn om vragen te beantwoorden. Het merendeel van de externe accountants ervaart een langere doorlooptijd bijvoorbeeld als er discussies zijn over mogelijke bevindingen. Een lange doorlooptijd wordt door sommige externe accountants ervaren als een belemmering in het leren.

3.4 Inzicht in kwaliteit door kwalificaties

Accountantsorganisaties hanteren een kwalificatiesysteem voor hun IKO. De kwalificatie is gebaseerd op een weging van de bevindingen en de observaties. Een kwalificatiesysteem helpt om een vergelijkbaar beeld van de uitkomsten te krijgen in de tijd en over de wettelijke controles heen. Dit geldt zowel binnen de Nederlandse organisatie als binnen haar internationale netwerk. Daarmee draagt een kwalificatiesysteem bij aan het inzicht in de gerealiseerde kwaliteit. Kwalificaties kunnen voor degene die bij een IKO zijn betrokken consequenties hebben bijvoorbeeld voor de beloning, de benoeming tot externe accountant of het gevoel van eigenwaarde (professionele trots). Dat maakt het moeilijker om fouten te accepteren en open te staan om ervan te leren. Het is belangrijk dat de accountantsorganisaties een open foutencultuur nastreeft. De mate waarin dat wordt doorleefd, draagt bij aan de acceptatie van de uitkomsten van het IKO en daarmee aan het leren in de organisatie.¹⁵

Uit het onderzoek volgt dat de OOB-accountantsorganisaties elk een eigen kwalificatiesysteem gebruiken in het IKO met een verschillend aantal categorieën voor de kwalificatie.

¹⁵ Zie: <https://www.afm.nl/nl-nl/nieuws/2017/okt/onderzoek-open-foutencultuur>.

De besturen van deze organisaties kunnen het leren van het IKO versterken door een open foutencultuur verdergaand uit te dragen. Aan de kwalificatie van een IKO zijn namelijk veelal ook consequenties verbonden die het leren belemmeren, bijvoorbeeld uitstel van een promotie en een lagere beloning.

Kwalificatiesystemen verschillen tussen organisaties

De OOB-accountantsorganisaties hanteren een kwalificatiesysteem om de gerealiseerde kwaliteit in de tijd en over wettelijke controles heen te kunnen vergelijken. De kwalificatiesystemen verschillen tussen deze organisaties. Zij hebben een kwalificatiesysteem met drie of vier categorieën. De vijf OOB-accountantsorganisaties die drie categorieën gebruiken, verschillen in de wijze waarop zij de middelste categorie toedelen aan toereikend of niet-toereikend. Bij twee van deze organisaties wordt de middelste categorie consequent aan niet-toereikend toegedeeld. Bij twee andere organisaties is het afhankelijk van bijvoorbeeld de ernst van de bevindingen voor de specifieke casus of de kwalificatie van de middelste categorie wordt gezien als toereikend of niet. Eén van deze OOB-accountantsorganisaties heeft de middelste categorie opgesplitst in twee subcategorieën, waarvan één subcategorie wordt gezien als toereikend en de ander als niet toereikend. De OOB-accountantsorganisatie die een kwalificatiesysteem met vier categorieën heeft, deelt de bovenste twee categorieën toe als toereikend.

Kwalificatie afhankelijk aard bevindingen

Elke OOB-accountantsorganisatie schrijft in haar beleid voor hoe de kwalificatie tot stand komt. Deze is afhankelijk van de aard en het aantal bevindingen. Zij maken daarbij onderscheid tussen significante en overige bevindingen of tussen bevindingen met een lage, gemiddelde of hoge impact. De verschillende categorieën bevindingen geven inzicht op welke aspecten de OOB-accountantsorganisatie kan verbeteren. Het helpt deze accountantsorganisaties bij het kwalificeren en ook bij het vergelijken in de tijd en over wettelijke controles heen.

Vijf OOB-accountantsorganisaties hanteren meerdere categorieën van bevindingen. Bij het bepalen van de weging van de bevinding betrekken deze vijf organisaties of de beroepsregelgeving is nageleefd, of belangrijke of additionele werkzaamheden moeten worden uitgevoerd en of aanvullende controle-informatie moet worden verkregen. Eén organisatie maakt in haar beleid geen onderscheid in bevindingen.

Oordeelsvorming relevant bij weging bevindingen

Het beleid van elke OOB-accountantsorganisatie biedt tegelijkertijd ruimte voor oordeelsvorming door de toetsers en de medewerkers betrokken bij de weging. Het is daarom mogelijk dat andere medewerkers tot een ander oordeel komen. De objectiviteit van de weging wordt vergroot door meerdere personen in het wegingsproces te betrekken, bijvoorbeeld door een panel of wegingscommissie.

Accountantsorganisaties kunnen het IKO vernieuwen door de betekenis van een toereikende of niet-toereikende kwalificatie te verduidelijken. Dat draagt bij aan het uniformer inzicht van gebruikers in de kwaliteit. Dit is ook relevant voor de ambitie van de sector om de transparantie van factoren die kunnen bijdragen aan kwaliteit te vergroten. In de voorziene invoering van audit quality indicators (AQI's) zijn de IKO-uitkomsten een onderdeel.¹⁶

Het stelt afnemers van wettelijke controles ook in staat beter geïnformeerd een keuze te maken tussen aanbieders van wettelijke controles en faciliteert concurrentie tussen accountantsorganisaties op kwaliteit. Daarnaast kunnen auditcommissies bij hun selectie van een accountantsorganisatie deze dan beter met elkaar vergelijken.

¹⁶ Consultatiedocument 'Audit Quality Indicators' – Kwartiermakers Toekomst Accountancysector <https://internetconsultatie.nl/agiaccountancysector>.

Stimuleren van externe accountants te leren van bevindingen

De OOB-accountantsorganisaties hebben in hun IKO-doelstellingen aandacht voor het leren van het IKO. Om te kunnen leren, is het van belang dat externe accountants bevindingen en de daarbij behorende kwalificatie accepteren. Een open foutencultuur draagt daaraan bij. Ook is het belangrijk dat de kwalificatie logisch volgt uit de bevindingen en deze kwalificatie als rechtvaardig wordt ervaren in het licht van de bevindingen. De organisaties hebben daarom aandacht voor hoe de consequenties van de kwalificatie ervaren worden en voor hoor- en wederhoor gedurende het IKO. De externe accountants en de medewerkers vinden het IKO namelijk spannend en trekken zich de kwalificatie persoonlijk aan. Zij ervaren het IKO vaak als hét moment waarop zij worden beoordeeld. Sommige externe accountants ervaren dat er veel van het IKO afhangt, zoals de eigen reputatie, een benoeming en de kans om volgend jaar weer in het IKO te vallen.

Externe accountants en medewerkers ervaren onzekerheid over weging

Het merendeel van de externe accountants en de medewerkers ervaren onzekerheid over de weging, bijvoorbeeld doordat de weging wordt bepaald door een panel. Ook ervaren zij onzekerheid omdat zij door de oordeelsvorming in de weging niet of beperkt kunnen inschatten of bevindingen tot een negatieve kwalificatie leiden. De externe accountants ervaren daarentegen niet verrast te worden door de kwalificatie als in het IKO meer duidelijkheid is over de impact van een bevinding op de kwalificatie.

OOB-accountantsorganisaties gaan doordacht om met consequenties van kwalificatie

Het merendeel van de OOB-accountantsorganisaties gaat doordacht om met de consequenties van de kwalificatie. Doordat er meerdere categorieën bestaan binnen de kwalificatie 'niet-toereikend' verschillen de consequenties hiervan. De organisaties verbinden verschillende consequenties aan nieuwe bevindingen of terugkerende bevindingen of stellen de consequenties van een negatieve kwalificatie uit. Ook weegt de lerende houding van de externe accountant mee in het bepalen van de consequenties. Sommige OOB-accountantsorganisaties maken onderscheid tussen menselijk fouten en roekeloos gedrag en ondersteunen de externe accountants bij het leren en verbeteren, bijvoorbeeld door een reflectiegesprek over hun leerervaringen, verbetermogelijkheden en benodigde hulpmiddelen.

Externe accountants ervaren dat fouten maken mag

Het merendeel van de externe accountants ervaren dat zij fouten mogen maken, bijvoorbeeld doordat zij niet direct worden afgerekend op fouten. Ook ervaren de externe accountants dat de aard van de fout en hun lerende houding meeweegt in de consequenties van een kwalificatie.

Good practice: Lerende houding meewegen in de consequenties van een IKO-kwalificatie

Het bestuur van een OOB-accountantsorganisatie draagt uit dat iedereen fouten kan maken en dat 'fouten maken mag'. Hierbij maakt zij onderscheid in menselijke fouten en risicovol of roekeloos gedrag. Deze organisatie weegt bij een fout de lerende houding van de externe accountant en het actief uitdragen van deze houding mee bij het bepalen van de consequenties voor de betreffende externe accountant.

In gesprek over observaties en bevindingen

De OOB-accountantsorganisaties passen hoor en wederhoor toe over de observaties en bevindingen uit het IKO. Dit draagt bij aan de acceptatie van deze bevindingen. De toetsers streven gedurende het IKO naar overeenstemming met de externe accountant over de geconstateerde feiten en de omschrijving van de bevindingen. De externe accountants en de medewerkers ervaren dat zij in gesprek kunnen over de feiten en bevindingen met de toetsers, bijvoorbeeld om hier duiding aan te geven of de omschrijving van de bevindingen aan te scherpen.

Daarnaast bieden de OOB-accountantsorganisaties de mogelijkheid om in bezwaar te gaan tegen de kwalificatie. Sommige externe accountants maken gebruik van deze mogelijkheid. De mate waarin de externe accountants zich gehoord voelen in dit proces loopt uiteen. Zo ervaren sommige externe accountants geen inspraak te hebben of geen verdere toelichting of duiding van de kwalificatie van het IKO te krijgen wanneer zij

daar behoefte aan hebben. Sommige externe accountants ervaren de weging bovendien als onrechtvaardig, bijvoorbeeld door de wijze waarop de kwalificatie is onderbouwd en doordat zij de weging te zwaar vinden in relatie tot de geconstateerde bevindingen.

3.5 Communicatie over de uitkomsten van het IKO stimuleert het leren

Door de uitkomsten van het IKO te communiceren in de accountantsorganisatie, krijgt de organisatie op meerdere niveaus inzicht in de gerealiseerde kwaliteit en kan zij hiervan leren hoe zij de kwaliteit kan verbeteren.

Uit het onderzoek volgt dat de OOB-accountantsorganisaties de uitkomsten en bevindingen communiceren en dat de externe accountants en de medewerkers ervaren hiervan te leren. Ook beogen de organisaties het leren te stimuleren door de uitkomsten van het IKO op meerdere manieren te communiceren.

Communicatie over uitkomsten draagt bij aan het leren

De OOB-accountantsorganisaties communiceren verschillend over de uitkomsten van het IKO. Zo worden de uitkomsten gedeeld in (periodiek) vaktechnische overleg, (online) trainingen en nieuwsbrieven. Ook wordt over de bevindingen gesproken in interviewsessies of in gezamenlijke bijeenkomsten van diverse functiegroepen. Het delen van deze persoonlijke leerervaringen door de externe accountants stimuleert anderen te leren van het IKO. Het geeft hen inzicht in hoe de externe accountants met fouten omgaan, reflecteren op hun gedrag en wat het hen leert. Het teruggeven van de persoonlijke leerervaringen, ruimte om vragen te stellen over een individuele casus en het afstemmen van de leerpunten op de specifieke doelgroepen versterkt het leren in de organisatie.

Good practice: Reflectie op IKO-uitkomsten, bevindingen en ervaringen

Bij een OOB-accountantsorganisatie reflecteren de externe accountants in een groep op de IKO-uitkomsten, de bevindingen en de ervaringen. De externe accountants ervaren dat het kwetsbaar opstellen voor een groep indruk maakt en bijdraagt aan het leren.

3.6 Herstel draagt bij aan het leren

Het meten van gerealiseerde kwaliteit is onlosmakelijk verbonden met eventuele herstelwerkzaamheden, zowel op het niveau van de individuele wettelijke controles als op het niveau van het stelsel van kwaliteitsbeheersing. De wetgever verplicht accountantsorganisaties en externe accountants tekortkomingen met betrekking tot een wettelijke controle te herstellen.¹⁷ Het gaat hierbij om de tekortkomingen te herstellen en herhaling in de toekomst te voorkomen. Dit betekent dat er werkzaamheden worden uitgevoerd om de controleverklaring alsnog te onderbouwen met voldoende en geschikte controle-informatie. Dit kan ook betekenen dat de strekking van de controleverklaring wijzigt. Ook draagt het herstel bij aan het leren in de organisatie doordat bijvoorbeeld een herstelplan opgesteld wordt.

Uit het onderzoek volgt dat de OOB-accountantsorganisaties de bevindingen herstellen naar aanleiding van IKO's die een wettelijke controle als niet-toereikend hebben gekwalificeerd.

---

¹⁷ De vereisten voor herstel zijn opgenomen in artikelen 14a en 25b Wta.

Het combineren van de inzichten uit het herstel en het IKO kan worden gebruikt om het inzicht in de gerealiseerde kwaliteit te vergroten en daarmee leerpunten op organisatieniveau te signaleren. Het leren van de uitkomsten van het IKO kan worden vergroot door bijvoorbeeld ook op organisatieniveau een oorzakenanalyse uit te voeren en een leerplan op te stellen.

Beleid voor herstel van bevindingen verschilt

Het beleid van het merendeel van de OOB-accountantsorganisaties schrijft voor dat de externe accountant bevindingen¹⁸ uit het IKO retrospectief (in de betreffende controle) aanpast.¹⁹ Het verschilt echter wanneer andere bevindingen en observaties retrospectief worden hersteld. Zo schrijft het beleid van sommige organisaties voor dat herstel afhankelijk is van de impact van de bevinding of observatie en beleid van andere organisaties dat dit wordt bepaald per individuele wettelijke controle. Bevindingen en observaties met beperkte impact worden door de OOB-accountantsorganisaties dan prospectief (in het nieuwe controlejaar) meegenomen. Welke functies betrokken zijn bij het herstelplan en bij het uitvoeren van de herstelwerkzaamheden, wisselt per organisatie. Zo beoordelen en autoriseren bij één organisatie de medewerkers vaktechniek het herstelplan voorafgaand aan de herstelwerkzaamheden. Bij een andere organisatie beoordeelt de afdeling vaktechniek achteraf of de herstelwerkzaamheden correct zijn uitgevoerd op basis van het herstelplan.

OOB-accountantsorganisaties beogen te leren van het herstel

De OOB-accountantsorganisaties beogen met het herstel op het niveau van de wettelijke controle ook te leren van de bevindingen. Zij voeren bijvoorbeeld oorzakenanalyses uit op ernstige bevindingen. Ook ondersteunen zij de externe accountants bij het herstel. Dat kan bijdragen aan het leren van de bevindingen. Dit doen zij bijvoorbeeld door de externe accountant in het herstelplan te laten reflecteren op bevindingen, oorzaken en belemmeringen in het realiseren van kwaliteit. De externe accountants en de medewerkers van het merendeel van de OOB-accountantsorganisaties ervaren dat de helderheid van en de ondersteuning in het herstel hen helpt om te leren van bevindingen.²⁰

---

¹⁸ Bevindingen die onder meer zien op het verkrijgen van voldoende en geschikte controle-informatie.

¹⁹ De AFM heeft in dit onderzoek niet beoordeeld of het herstelbeleid voldoet aan wet- en regelgeving.

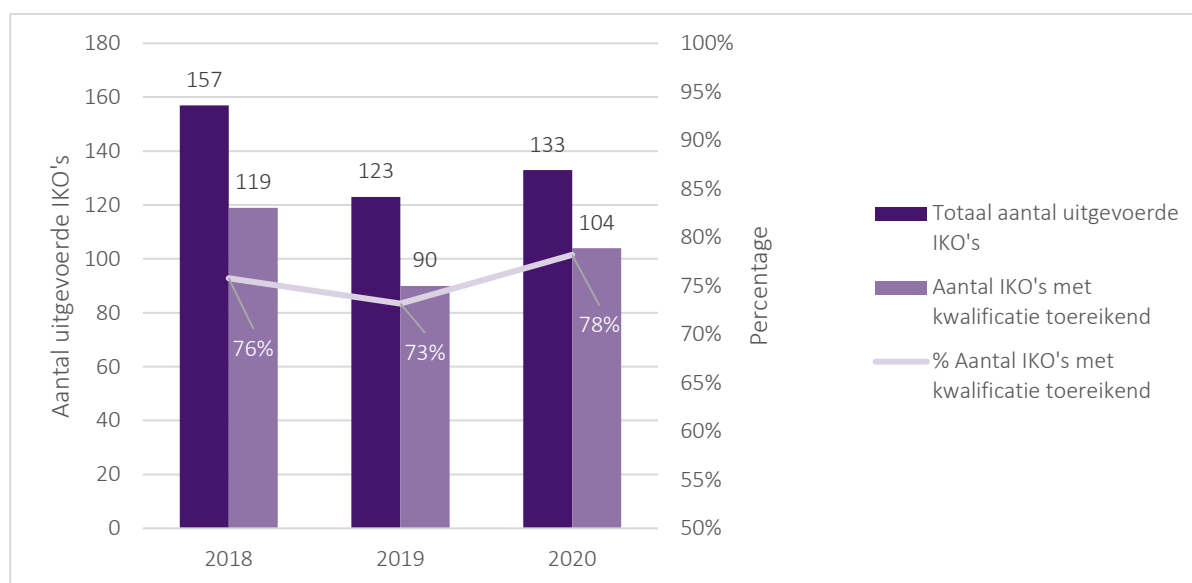
²⁰ Voor een deel van de geïnterviewde externe accountants en medewerkers was het uitvoeren van herstelwerkzaamheden niet van toepassing.

4 IKO geeft goed inzicht in kwaliteit merendeel onderzochte wettelijke controles

De AFM heeft bij het toetsende deel van het onderzoek de kwaliteit van achttien wettelijke controles²¹ onderzocht die ook door het IKO van de betreffende OOB-accountantsorganisatie in 2020 zijn onderzocht. Hiermee heeft de AFM een beeld gevormd of het IKO hetzelfde inzicht geeft als het AFM-onderzoek.

De OOB-accountantsorganisaties voeren jaarlijks het IKO uit. In figuur 2 is het totaal aantal uitgevoerde IKO's door deze organisaties in 2018 tot en met 2020 en het aantal IKO's dat 'toereikend' is, weergegeven.

Figuur 2 Totaal aantal uitgevoerde IKO's in 2018 tot en met 2020 en het aantal IKO's dat toereikend is^{22 23}

AFM overwegend positief over inzicht in gerealiseerde kwaliteit van IKO's

De AFM is overwegend positief over het inzicht dat het IKO heeft gegeven in de gerealiseerde kwaliteit. Het IKO heeft voor het overgrote deel van de onderzochte wettelijke controles een vergelijkbaar oordeel als de AFM. Deze vergelijking geeft informatie over de nauwkeurigheid en het kritische gehalte van de uitkomsten van het IKO die in 2020 zijn uitgevoerd. Ook volgt uit het onderzoek dat de uitvoering en de weging van het IKO op onderdelen verschilt met het AFM-onderzoek.

De AFM heeft ook enkele relevante aandachtsgebieden beschreven voor de kwaliteit van wettelijke controles uit de analyse van bevindingen uit het IKO en het AFM-onderzoek naar de kwaliteit van wettelijke controles.

²¹ Drie wettelijke controles per OOB-accountantsorganisatie.

²² Gebaseerd op informatie die de OOB-accountantsorganisaties in dit onderzoek aan de AFM hebben verstrekt. In de transparantieverslagen van de OOB-accountantsorganisaties zijn de uitkomsten van hun IKO weergegeven.

²³ Ter vergelijking: het percentage controles zonder ernstige tekortkomingen in de 2020 IFIAR Survey of Inspection Findings bedraagt 66%. <https://www.ifiar.org/activities/annual-inspection-findings-survey/>.

4.1 IKO geeft voor merendeel onderzochte wettelijke controles dezelfde kwalificatie als AFM-onderzoek

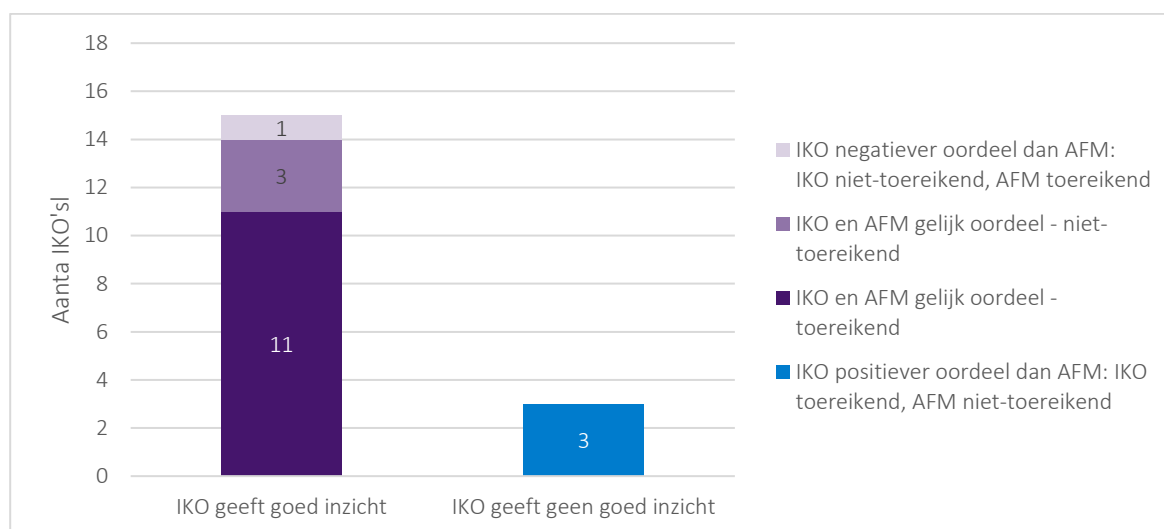
Kwalificatie AFM bij vijftien van achttien wettelijke controles gelijk aan IKO

De AFM heeft de kwalificatie van het IKO vergeleken met de uitkomsten van haar onderzoek naar de kwaliteit van wettelijke controles. De IKO's van de OOB-accountantsorganisaties hebben voor vijftien van de achttien²⁴ onderzochte wettelijke controles dezelfde of een strengere kwalificatie als het AFM-onderzoek. Voor drie van de achttien onderzochte wettelijke controles was de kwalificatie van het IKO positiever dan de AFM.

De AFM heeft in totaal twaalf wettelijke controles als 'voldoende' beoordeeld en zes als 'onvoldoende'.²⁵ Dit moet met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Het aantal onderzochte wettelijke controles is beperkt. Wij hebben bij de selectie van deze wettelijke controles specifiek geselecteerd op wettelijke controles waarbij in 2020 een IKO was uitgevoerd.²⁶ De AFM heeft wettelijke controles onderzocht waarbij de kwalificatie door het IKO zowel 'toereikend' als 'niet-toereikend' was.²⁷ De AFM doet geen uitspraak over de kwaliteit van alle wettelijke controles.

In figuur 3 is de uitsplitsing weergegeven van het aantal onderzochte wettelijke controles en of er sprake is van een gelijkkluidend oordeel van het IKO en de AFM.

Figuur 3 Vergelijking kwalificaties IKO en AFM-onderzoek

Uit figuur 3 blijkt dat:

- Voor één wettelijke controle is het IKO negatiever dan de kwalificatie van het AFM-onderzoek. De betreffende OOB-accountantsorganisatie heeft daar bevindingen geconstateerd op een onderdeel van de wettelijke controle dat niet door de AFM is onderzocht.
- Voor drie wettelijke controles was het IKO positiever dan de AFM. De AFM heeft daar bevindingen geconstateerd die niet door het IKO zijn geconstateerd. De verschillen kunnen onder meer ontstaan doordat de uitvoering en de weging van het IKO door de OOB-accountantsorganisaties verschilt met het AFM-onderzoek. Dat lichten wij hierna toe.²⁸ Wij hebben de OOB-accountantsorganisaties gevraagd de

²⁴ De AFM heeft zeven wettelijke controles van OOB-controreclënten en elf wettelijke controles van niet-OOB controreclënten onderzocht.

²⁵ Het IKO heeft in totaal veertien wettelijke controles als toereikend beoordeeld en vier als niet-toereikend.

²⁶ In eerdere onderzoeken naar de kwaliteit van wettelijke controles heeft de AFM in de selectie meerdere criteria gebruikt zoals variatie in marktsegmenten, de aanwezigheid van kwaliteitswaarborgen, variatie in vestigingen van de accountantsorganisaties en eerstejaars- en laatstejaarscontroles. Vanwege deze verschillende criteria en dat de IKO's risico gebaseerd zijn geselecteerd, zijn de kwalificaties in aantallen niet te vergelijken.

²⁷ De kwalificatie van het IKO was bij het maken van de selectie door de AFM niet bekend.

²⁸ De AFM heeft ook geen verklarend onderzoek uitgevoerd en beschrijft daarom uitsluitend haar observaties.

geconstateerde tekortkomingen alsnog te herstellen, oorzaken te onderzoeken en maatregelen te nemen om de tekortkomingen in de toekomst te voorkomen.

Uitvoering van het IKO verschilt op onderdelen met het AFM-onderzoek

Het IKO en de AFM richten zich allebei op de vraag of er voldoende en geschikte controle-informatie is verkregen. De uitvoering van het IKO van de OOB-accountantsorganisaties verschilt op onderdelen met het AFM-onderzoek naar de kwaliteit van wettelijke controles.²⁹ Dit betekent niet dat dit duidt op het juist of onjuist uitvoeren van het IKO.

Het merendeel van de OOB-accountantsorganisaties onderzoekt in het IKO een of meerdere materiële onderdelen van de wettelijke controle (focusgebied) en beoordeelt hiervoor of de externe accountant voldoende en geschikte controle-informatie heeft verkregen om zijn oordeel te onderbouwen. Ook de AFM onderzoekt de kwaliteit van de wettelijke controle aan de hand van een focusgebied. De AFM beoordeelt voor dit focusgebied of de externe accountant in overeenstemming met de Standaarden³⁰ voldoende en geschikte controle-informatie heeft verkregen om zijn oordeel over de jaarrekening te onderbouwen.

Het IKO van de OOB-accountantsorganisaties verschilt van het AFM-onderzoek voor wat betreft de reikwijdte. Zij onderzoeken in het IKO meerdere elementen van de wettelijke controle, zoals onafhankelijkheid, opdrachtacceptatie, materialiteit en risico-inschattingwerkzaamheden. Wij richten ons op het vaststellen of er voldoende en geschikte controle-informatie is verkregen voor het focusgebied en hebben in ons onderzoek daarom geen elementen beoordeeld die daar niet direct mee samenhangen. In voorkomende gevallen heeft de AFM wel andere elementen onderzocht als die relevant zijn daarvoor.

Voor één OOB-accountantsorganisatie verschilt het IKO qua diepgang met het AFM-onderzoek. Deze organisatie onderzoekt in het IKO uitsluitend de controlewerkzaamheden voor de bewering(en) waar de externe accountant voor het focusgebied een significant risico heeft onderkend. Dat is bijvoorbeeld het significante risico 'afgrenzing van de omzet'. Wij richten ons echter op het verkrijgen van voldoende en geschikte controle-informatie over alle beweringen³¹ die de externe accountant voor het geselecteerde focusgebied heeft onderkend. Dat zijn in dit voorbeeld de beweringen over het voorkomen, de nauwkeurigheid, de volledigheid en de afgrenzing van de omzet.

Kwalificatiesystemen IKO verschillen met AFM-kwalificatiemethodiek

De kwalificatiesystemen voor het IKO van de OOB-accountantsorganisaties verschillen van de kwalificatiemethodiek van de AFM. De OOB-accountantsorganisaties hebben een kwalificatiesysteem met drie of vier categorieën (zie paragraaf 3.4.). De AFM heeft een kwalificatiesysteem met twee categorieën: 'voldoende' (toereikend) en 'onvoldoende' (niet-toereikend). Wij hanteren geen categorieën van bevindingen om een kwalificatie toe te kennen. De ernst van de bevinding(en) die aan de kwalificatie ten grondslag ligt, wordt gebaseerd op het geheel van controlewerkzaamheden voor een focusgebied en of daarmee voldoende en geschikte controle-informatie is verkregen.

Vergelijkbaarheid kwalificaties relevant voor gebruikers van jaarrekeningen

De vergelijkbaarheid tussen de verschillende kwalificaties van de accountantsorganisaties is relevant voor gebruikers van jaarrekeningen. Dat zijn bijvoorbeeld auditcommissies, omdat zij kwaliteit als criterium hanteren in de selectie van een accountantsorganisatie. Ook is de vergelijkbaarheid van de uitkomsten van het IKO met de uitkomsten van de toezichthouder voor hen relevant. Voor de vergelijkbaarheid wordt vaak het onderscheid 'toereikend' en 'niet-toereikend' gebruikt, zie bijvoorbeeld het NBA Dashboard Accountancy.³²

---

²⁹ De onderlinge verschillen zijn beschreven in paragraaf 3.3.

³⁰ De Nadere voorschriften controle- en overige standaarden (NV COS).

³¹ In de controle staat de eis van getrouwheid van de jaarrekening centraal. Beweringen zijn aspecten van getrouwheid en vormen de controledoelstellingen van de accountant op het niveau van individuele jaarrekeningposten.

³² Zie website NBA <https://www.nba.nl/dashboard/kwaliteit/de-accountantsorganisaties-en-de-beoordeling-van-kwaliteit/>

Ook het International Forum of Independent Audit Regulators (IFIAR) hanteert als een graadmeter van kwaliteit³³ twee categorieën die hierop aansluiten: 'finding' en 'no finding'.³⁴

4.2 Relevante aandachtsgebieden uit onderzoek kwaliteit wettelijke controles

De AFM beschrijft in deze paragraaf enkele relevante aandachtsgebieden voor de kwalitatief goede uitvoering van wettelijke controles die volgen uit het IKO en het AFM-onderzoek. Deze aandachtsgebieden zijn relevant voor gebruikers van de jaarrekening, omdat deze onderwerpen ook kunnen bijdragen aan de dialoog over de kwaliteit van wettelijke controles tussen externe accountants, ondernemingen, rvc's en auditcommissies en gebruikers van de jaarrekening. Wij hebben in bijlage 2 een aantal voorbeeldvragen opgenomen die rvc's en auditcommissies aan hun externe accountant en andere vertegenwoordigers van de accountantsorganisaties kunnen stellen hierover.

4.2.1 Controle van schattingen

Het controleren van schattingen door de externe accountant is een complex proces. Sommige elementen in de jaarrekening kunnen namelijk niet precies door de controlecliënt worden gewaardeerd, maar kunnen slechts worden geschat. De impact van Covid-19 zorgt er bijvoorbeeld voor dat er grote onzekerheden ontstaan die de voorspelbaarheid van marktontwikkelingen compliceren. Deze schattingsonzekerheid leidt tot risico's in de controle.

Uit het onderzoek volgt onder meer dat meerdere externe accountants in de onderzochte wettelijke controles onvoldoende de redelijkheid van de onderliggende veronderstellingen van de schattingen door het management hebben geëvalueerd. Deze externe accountants hebben bijvoorbeeld uitsluitend inlichtingen ingewonnen om de redelijkheid van de onderliggende veronderstellingen te evalueren, maar de verstrekte verklaringen niet geverifieerd aan de hand van brondocumentatie.

Het is van belang dat de externe accountants naast de vereisten ook de toepassingsgerichte en overige verklarende teksten uit de Standaarden aandacht geeft en evalueert of er sprake is van voldoende en geschikte controle-informatie. Het is ook belangrijk dat de externe accountant en de controlecliënt (waaronder de rvc en auditcommissie) tijdig in gesprek gaan over de door de controlecliënt te maken schattingen. Zo heeft de herziene Standaard 315³⁵ naast vereisten voor de externe accountant ook betekenis voor de onderneming, zoals de wijze waarop de interne beheersing is ingericht. Die is ook van invloed op de zorgvuldigheid van het schattingsproces, bijvoorbeeld in de bepaling van de omvang van voorzieningen. De dialoog over de verantwoordelijkheden en verwachtingen over en weer draagt bij aan adequate verslaggeving en controle daarop.

4.2.2 Gebruikmaken van het werk van anderen in de controle

In veel gevallen maakt een externe accountant in zijn controle gebruik van werkzaamheden van anderen, omdat hij niet over voldoende deskundigheid beschikt, zelf niet rechtstreeks toegang heeft tot de benodigde informatie, of omdat de inzet van anderen de efficiëntie van de controle vergroot. Zo maken externe accountants gebruik van werkzaamheden van waarderingsdeskundigen, actuarissen, IT-specialisten, de interne auditfunctie van de controlecliënt en accountants van serviceorganisaties waarvan de controlecliënt gebruikmaakt. Om gebruik te kunnen maken van het werk van anderen, is het voor de externe accountant van

---

³³ IFIAR monitort in het kader van afspraken met de zes grootste internationale netwerken (BDO, Deloitte, EY, Grant Thornton, KPMG en PwC) het percentage 'finding' als graadmeter voor kwaliteit. IFIAR kwam in 2019 opnieuw overeen dat in vier jaar wordt toegewerkt naar een vermindering van minimaal 25% van het aantal controles bij OOB's waarbij door de bij IFIAR aangesloten toezichthouders een 'finding' is vastgesteld.

³⁴ Zie het '2020 Inspection Findings Survey' rapport van 15 maart 2021 <https://www.ifiar.org/activities/annual-inspection-findings-survey/>.

³⁵ De herziene Standaard 315 'Risico's op een afwijking van materieel belang identificeren en inschatten door inzicht te verwerven in de entiteit en haar omgeving' die van toepassing is op boekjaren die beginnen op of na 15 december 2021.

belang dat hij een kritische beoordeling uitvoert op het werk van anderen, om te kunnen evalueren of dat werk hem voldoende en geschikte controle-informatie verschaft. Deze evaluatie is essentieel, omdat de externe accountant ongedeeld verantwoordelijk is voor de kwaliteit van de wettelijk controle.

Uit het onderzoek volgt onder meer dat meerdere externe accountants in de onderzochte wettelijke controles onvoldoende hebben geëvalueerd of de controle-informatie dat voorkomt uit het werk van een waarderingsdeskundige, geschikt is voor zijn controle. Deze externe accountants hebben bijvoorbeeld onvoldoende de redelijkheid en relevantie van de door de waarderingsdeskundige gehanteerde veronderstellingen en methoden getoetst, waarvan hij gebruikmaakt in zijn controle.

Het is van belang dat de externe accountant en de controlecliënt, inclusief rvc en auditcommissie, in gesprek gaan over de mate waarin er in de wettelijke controle gebruik wordt gemaakt van werkzaamheden van anderen en welke uitdagingen de externe accountant hierbij ervaart.

4.2.3 Technologie in de controle

Er is een toename van de toepassing van data-analytics in de wettelijke controle. Hierbij gaat het vooral om de toepassing van data-analyse bij de uitvoering van detailcontroles. Bij de toepassing hiervan is het allereerst van belang dat de externe accountant kritisch is op de wijze waarop de data wordt verkregen en werkzaamheden verricht om de betrouwbaarheid daarvan vast te stellen. Zo moet de externe accountant werkzaamheden uitvoeren om vast te stellen dat deze overzichten, lijsten en databases voldoende integer zijn om betrouwbare informatie op te leveren. Daarna moet de externe accountant vaststellen wanneer de informatie verkregen uit de data-analyse wordt aangemerkt als voldoende en geschikte controle-informatie.

Uit het onderzoek volgt onder meer dat meerdere externe accountants in de onderzochte wettelijke controles onvoldoende werkzaamheden uitvoeren om de betrouwbaarheid van de gegevens die gebruikt zijn in de data-analyse vast te stellen en onvoldoende werkzaamheden uitvoeren om opvolging te geven aan geconstateerde afwijkingen.

Het is van belang dat de externe accountants begrijpen hoe de controlecliënten nieuwe technologieën toepassen, maar ook hoe deze ingezet kunnen worden voor een effectieve wettelijke controle. Technologie heeft immers het potentieel om de verslaggeving fundamenteel te veranderen. Naast data-analytics gaat het ook om 'artificial intelligence' en 'machine learning'. Voor rvc's en auditcommissies is het bijvoorbeeld belangrijk te begrijpen of de externe accountant beperkingen ervaart om technologie te gebruiken in de controle.

4.2.4 Communicatie door de accountant met rvc en auditcommissie

De externe accountant communiceert aan de rvc en de auditcommissie over diverse onderwerpen. Zij zijn een belangrijke schakel in de keten van partijen die voor goede verslaggeving en de daarbij behorende zekerheid door de accountant(sorganisatie) zorgen. Zij monitoren onder meer de kwaliteit van de wettelijke controle. De AFM heeft een verkenning naar dit onderwerp uitgevoerd en dat sluit aan op eerder AFM-onderzoek "De rol van auditcommissies bij het selecteren van de externe accountant en het monitoren van de wettelijke controle"³⁶ voor wat betreft de communicatie van de auditcommissie met de accountant.³⁷

---

³⁶ Zie AFM-rapport van februari 2021: <https://www.afm.nl/nl-nl/professionals/nieuws/2021/feb/aanbevelingen-auditcommissies>

³⁷ Uit dit onderzoek blijkt dat de auditcommissie één of meer keren per jaar formeel bijeenkomt met de accountant buiten aanwezigheid van het bestuur en dat er meerdere momenten zijn waarop er informeel contact is tussen de auditcommissievoorzitter en de accountant. Het is daarbij belangrijk dat rvc's en auditcommissies in dialoog met de externe accountant bepalen welke informatie zij nodig hebben voor hun werkzaamheden, gegeven de context van de gecontroleerde onderneming. De auditcommissies beschouwen de accountant als 'de ogen en oren' van de auditcommissie voor wat betreft onderwerpen als IT-omgeving, fraude en bijvoorbeeld de waargenomen mentaliteit op de werkvloer.

Uit deze verkenning volgt dat de aard en frequentie van de schriftelijke en mondelinge communicatie door de externe accountant verschilt, afhankelijk van de context van de controlecliënt. Het aantal schriftelijke rapportages varieert en omvat in elk van de door de AFM onderzochte wettelijke controles het accountantsverslag. Daarnaast is bij een aantal ook bijvoorbeeld de opdrachtbevestiging en het controleplan schriftelijk gerapporteerd. De frequentie van de mondelinge communicatie voor de door de AFM onderzochte wettelijke controles varieert tussen één tot tien keer per jaar. De mondelinge communicatie vindt veelal plaats in aanwezigheid van het management, maar er vinden ook één-op-één-sessies tussen de externe accountant en de rvc en auditcommissie plaats. De mondelinge communicatie vindt veelal plaats gedurende het controleproces. Bij twee door de AFM onderzochte wettelijke controles is sprake van slechts één moment bij de afronding van de controle.

De onderwerpen die door de externe accountant aan de rvc en auditcommissie zijn gecommuniceerd, zijn voor zowel OOB-controlecliënten als niet-OOB-controlecliënten grotendeels hetzelfde. Bij een aantal van de door de AFM onderzochte wettelijke controles heeft de betreffende externe accountant over een aantal niet-verplichte onderwerpen gecommuniceerd, zoals de impact van Covid-19, risicomanagement, cultuur, IT, remuneratie en ontwikkelingen op het gebied van intern toezicht.

Het is van belang de communicatie tussen de externe accountant en de onderneming, waaronder de rvc en de auditcommissie, te versterken. Dit kan door proactief en vaker in dialoog te treden over wensen en behoeften van de rvc en de auditcommissie en over de onderwerpen die de externe accountant voor hen belangrijk vindt. In deze dialoog kan ook de aard en de frequentie van de communicatie worden betrokken.

4.2.5 Impact van Covid-19 op wettelijke controles

Covid-19 is een onvoorziene en invloedrijke gebeurtenis, waarbij de impact op de samenleving en het bedrijfsleven enorm is. Deze pandemie en de gevolgen daarvan hebben ook een grote impact op de OOB-accountantsorganisaties en op de controlewerkzaamheden van de externe accountants. De AFM heeft een verkenning uitgevoerd naar de wijze waarop deze organisaties in 2020 op Covid-19 hebben ingespeeld. Uit de verkenning volgt dat de OOB-accountantsorganisaties verschillende (kwaliteits)maatregelen hebben getroffen om in te spelen op (de gevolgen van) Covid-19³⁸ en daarmee de externe accountants ondersteunen in de wettelijke controles. Het is belangrijk dat accountantsorganisaties en de externe accountants zich blijven aanpassen aan onvoorziene en invloedrijke gebeurtenissen.

OOB-accountantsorganisaties pasten consultatiebeleid aan

De OOB-accountantsorganisaties hebben hun consultatiebeleid in het kader van de continuïteitsveronderstelling aangepast als gevolg van Covid-19. Dit ziet toe op bijvoorbeeld het wel of niet opnemen van een paragraaf ter benadrukking van bepaalde aangelegenheden met betrekking tot Covid-19, een verplichte consultatie bij virtuele voorraadtellingen en de uitvoering van controles van een groep in landen buiten Nederland.

Ondersteuning van controlepraktijk door overleg, training en handreikingen

De OOB-accountantsorganisaties hebben de controlepraktijk ondersteund door het faciliteren van (vaktechnische) overleggen en het ter beschikking stellen van trainingen en vaktechnische handreikingen gericht op de (mogelijke) impact van Covid-19 in de wettelijke controles. De (online) trainingen zijn gericht op vaktechnische, procesmatige en gedragsselementen. Voorbeelden van deze trainingen zijn: de impact van Covid-19 op de controle en de jaarrekening en de praktische uitdagingen van een controle op afstand.

---

³⁸ Op 11 maart 2020 is Covid-19 officieel verklaard als pandemie.

Betrokkenheid opdrachtgerichte kwaliteitsbeoordelaar soms verplicht gesteld

Sommige OOB-accountantsorganisaties hebben de betrokkenheid van de opdrachtgerichte kwaliteitsbeoordelaar verplicht gesteld voor het beoordelen van de controlewerkzaamheden die voortkomen uit de gevolgen van Covid-19.

Externe accountants verrichtten additionele werkzaamheden

De externe accountants hebben bij de uitvoering van de individuele wettelijke controles additionele werkzaamheden verricht, waaronder werkzaamheden gericht op de continuïteitsveronderstelling. Een voorbeeld is dat de risicoanalyse opnieuw is geëvalueerd.

5 Beschrijving van de onderzoeksmethodiek

In dit hoofdstuk beschrijft de AFM de gehanteerde onderzoeksmethodiek voor het onderzoek IKO en het onderzoek naar de kwaliteit van wettelijke controles met inbegrip van twee verkenningen. Dit onderzoek is uitgevoerd bij de zes OOB-accountantsorganisaties.

Op grond van wetgeving³⁹ voert de AFM minimaal eens in de drie jaar⁴⁰ bij OOB-accountantsorganisaties risicogebaseerd een beoordeling uit van het stelsel van kwaliteitsbeheersing en wettelijke controles. Deze toetsende onderzoeken beogen accountantsorganisaties te helpen eventuele tekortkomingen in het stelsel van kwaliteitsbeheersing en de wettelijke controles te voorkomen en te herstellen waar nodig. Wij informeren de belanghebbenden, waaronder auditcommissies, en de accountantsorganisaties over de uitkomsten. Wij willen de OOB-accountantsorganisaties met onze interventies, waaronder de toetsende onderzoeken, stimuleren de focus en inzet (van middelen) op de kwaliteitsslag vast te houden en te vergroten om de benodigde verandering tot stand te brengen en te continueren. Het uiteindelijke doel is bij te dragen aan het gerechtvaardigd herstel van vertrouwen in de accountant, de accountantsorganisatie en de controleverklaring.

5.1 Onderzoek naar de kwaliteitsslag

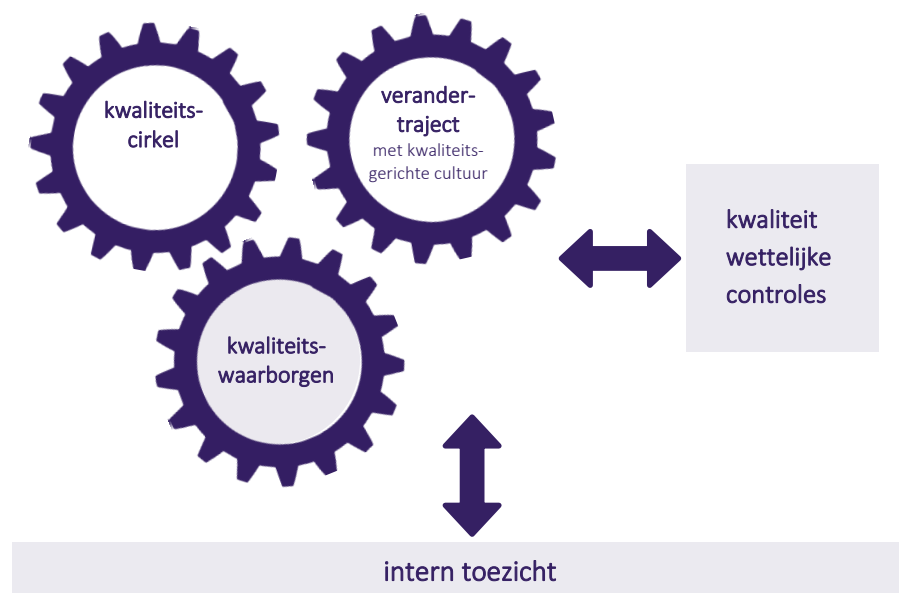
Het onderzoek naar de (elementen van de) kwaliteitsslag heeft de AFM in samenhang uitgevoerd. De OOB-accountantsorganisaties werken sinds 2014 aan een gestructureerde aanpak om de kwaliteit van wettelijke controles te verbeteren (verandertraject). Het verandertraject heeft een positief effect op de kwaliteitswaarborgen en jaagt de continue aandacht voor kwaliteit (op strategisch niveau) aan. De uitvoering van kwaliteitswaarborgen verschaft de accountantsorganisatie relevante (sturings-) informatie. Deze informatie is belangrijke input voor de kwaliteitscirkel en kan leiden tot het nemen van bijvoorbeeld (aanvullende) kwaliteitsmaatregelen op organisatieniveau en op het niveau van wettelijke controles. De kwaliteitswaarborgen hebben vervolgens een positief effect op de uitvoering van controlewerkzaamheden en daarmee op de kwaliteit van wettelijke controles. Het intern toezicht is erop gericht dat het bestuur van de accountantsorganisatie de kwaliteitsslag realiseert en beslissingen neemt in het publiek belang. In figuur 4 zijn deze onderwerpen schematisch weergegeven.

---

³⁹ Artikel 48a Wta en artikel 26 EU-Verordening 537/2014.

⁴⁰ In de brief van het Ministerie van Financiën aan de Tweede Kamer van 2 februari 2021 "Opvolging brief kostenkader AFM ten aanzien van accountancysector en aanbidding voortgangsrapportage Kwartiermakers toekomst accountancysector" wordt een wijziging van het kostenkader 2021-2024 voorgesteld. Dit houdt verband met dat de AFM de frequentie van het aantal onderzoeken naar de kwaliteit van wettelijke controles bij OOB-accountantsorganisaties gaat verhogen en beperkt themaonderzoeken gaat uitvoeren. Deze wijziging van het kostenkader 2021-2024 is door de Tweede Kamer controversieel verklaard en zal pas met een nieuw kabinet besproken worden. Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/02/02/opvolging-brief-kostenkader-afm-ten-aanzien-van-accountancysector-en-aanbidding-voortgangsrapportage-kwartiermakers-toekomst-accountancysector>

Figuur 4 Overzicht van de elementen van de kwaliteitsslag

De AFM vernieuwt haar toezicht voortdurend en richt zich naast de kwaliteit van wettelijke controles en het stelsel van kwaliteitsbeheersing sinds 2015 ook op gedrag- en culturaspecten in haar in onderzoeken. Ook heeft de AFM zich gericht op de randvoorwaarden van kwaliteit en het daarmee centraal stellen van de kwaliteitswaarborgen. Deze aanpak sluit aan op de aanbevelingen van de Commissie toekomst accountancysector (**Cta**) om zowel onderzoek te doen naar 1) de kwaliteit van wettelijke controles; 2) het stelsel van kwaliteitsbeheersing, en 3) factoren die van invloed zijn op de kwaliteit zoals de cultuur binnen een accountantsorganisaties, de governance van een accountantsorganisatie en de beloningssystematiek.

5.2 Onderzoek naar het IKO

De AFM heeft verkennend onderzocht hoe het IKO is opgezet en is uitgevoerd in 2020 voor vijf onderdelen van het IKO en op welke wijze het IKO beoogt bij te dragen aan het realiseren van de kwaliteitsdoelstellingen en de kwaliteitsgerichte cultuur van de accountantsorganisatie. Ook is toetsend onderzocht of het IKO inzicht heeft gegeven in de gerealiseerde kwaliteit van wettelijke controles. Aanvullend heeft de AFM gereflecteerd op de verkregen inzichten en de mogelijkheden tot verbeteringen en vernieuwingen opgenomen in dit rapport.

5.2.1 Het onderzoek is gericht op vijf onderdelen van het IKO

Het IKO volgt uit artikel 9 Verordening accountantsorganisaties (**VAO**) waarin wordt vereist dat de accountantsorganisatie regels vaststelt ter zake van de uitvoering van periodiek intern kwaliteitsonderzoek van afgeronde opdrachten tot het verrichten van een wettelijke controle. Het artikel is een uitwerking van de eis gesteld in artikelen 9a en 22 Besluit toezicht accountantsorganisaties (**Bta**). Daarin is bepaald dat de accountantsorganisatie de naleving van het stelsel van kwaliteitsbeheersing waarborgt en jaarlijks het stelsel van kwaliteitsbeheersing evalueert.⁴¹

In het onderzoek heeft de AFM zich gericht op vijf onderdelen van het IKO⁴²: selectie, uitvoering, weging, communicatie, en herstel. Deze onderdelen zijn gekozen omdat:

⁴¹ Het uitvoeren van een periodiek intern kwaliteitsonderzoek van afgeronde wettelijke controles is een, maar overigens niet het enige onderdeel van de evaluatie van de naleving van het stelsel van kwaliteitsbeheersing.

⁴² De AFM heeft in dit onderzoek niet beoordeeld of het beleid voor het IKO en herstel voldoet aan wet- en regelgeving.

- Met de **selectie** van de externe accountants en wettelijke controles vormt de accountantsorganisatie zich een beeld van de gerealiseerde kwaliteit. De selectie is daarmee de basis voor het beeld dat het IKO geeft over de portefeuille van de wettelijke controles van de OOB-accountantsorganisatie.
- De **uitvoering** van het IKO geeft inzicht in de gerealiseerde kwaliteit door het IKO consistent uit te voeren voor zowel de reikwijdte als de diepgang, door het inzetten van toetsers met voldoende kennis, ervaring en beschikbare tijd en door het faciliteren van een voorspelbaar proces.
- De gerealiseerde kwaliteit van wettelijke controles komt tot uiting in een **weging** met een kwalificatie. Dit is relevant voor de vergelijkbaarheid onderling en in de tijd.
- De **communicatie** over de IKO-uitkomsten is een belangrijke hefboom voor het aanjagen van de lerende organisatie.
- Het **herstel**, dat volgens de Wta verplicht is⁴³, is een middel om te leren van het IKO.

5.2.2 Het onderzoek bestaat uit een verkennend en toetsend deel

Verkennende deel van het onderzoek

Dit deel van het onderzoek richtte zich op het verkrijgen van inzicht in het IKO. De AFM komt voor het verkennende deel van het onderzoek niet tot een oordeel of het IKO voldoet aan een verwachting of een norm. Uit het verkennende deel van het onderzoek komen observaties die inzicht geven in hoe het IKO is opgezet en wordt uitgevoerd en hoe het bijdraagt aan de kwaliteitsdoelstellingen en de kwaliteitsgerichte cultuur. Hiermee kunnen de accountantsorganisaties reflecteren op hun IKO en waar nodig versterkingen doorvoeren.

Toetsende deel van het onderzoek

Het toetsend onderzoek richtte zich op het vaststellen of het IKO inzicht geeft in de gerealiseerde kwaliteit. Ook is de naleving van het beleid getoetst.

De AFM heeft zelfstandig onderzoek gedaan naar achttien uitgevoerde IKO's in 2020. De AFM heeft voor deze IKO's de kwalificatie en de bevindingen op het focusgebied beoordeeld of deze overeenkomen of verschillen met het AFM-onderzoek. De AFM heeft zich hierbij gebaseerd op het controledossier zoals dat ook is betrokken in het IKO.

De AFM heeft voor haar oordeel over het inzicht in de gerealiseerde kwaliteit een kwalitatieve duiding gebruikt en inzicht gegeven in de overeenkomsten en de verschillen.

Onderzoek digitaal uitgevoerd

De AFM heeft haar onderzoek uitgevoerd tijdens de Covid-19-pandemie. Doordat het fysiek houden van interviews niet mogelijk was, heeft de AFM haar interviews digitaal uitgevoerd. De AFM heeft hierbij ervaren dat het digitaal uitvoeren van het onderzoek onder voorwaarden goed mogelijk is en dat het een goed alternatief is geweest in een periode dat fysieke interviews niet mogelijk waren.

5.2.3 De AFM baseert zich op een documentenanalyse, interviews en data

Voor het onderzoek heeft de AFM gebruik gemaakt van meerdere informatiebronnen. De AFM heeft een desktopanalyse uitgevoerd op basis van de documenten die zijn opgevraagd, zoals het IKO-beleid, interne rapportages en evaluaties. Daarnaast heeft de AFM gebruik gemaakt van de ontvangen data van de OOB-accountantsorganisaties zoals het aantal uitgevoerde IKO's, de reden van selectie van de externe accountant en de onderzochte focusgebieden. Ook heeft de AFM de IKO-rapportages met daarin de kwalificatie opgevraagd voor de door de AFM onderzochte wettelijke controles. Deze zijn opgevraagd gedurende het

---

⁴³ De vereisten voor herstel zijn opgenomen in artikelen 14a en 25b, Wta.

desbetreffende onderzoek naar de kwaliteit van deze wettelijke controles. Bij de selectie van de wettelijke controles en de start van het onderzoek, was de kwalificatie van het IKO niet bekend bij de AFM.

Daarnaast heeft de AFM semigestructureerde (diepte)interviews en groepsinterviews gehouden. Voor het verkennende deel van het onderzoek zijn per onderzochte OOB-accountantsorganisatie circa zeven interviews gehouden met het bestuur, de externe accountants en de (senior) managers, de IKO-procesverantwoordelijke(n) en de betrokken uitvoerders (de toetsers en de medewerkers betrokken bij de weging) van het IKO. Met deze interviews heeft de AFM inzicht gekregen in zowel de opzet en uitvoering van het IKO als in de ervaringen over het IKO van de externe accountants, de medewerkers en de toetsers. Tijdens deze interviews zijn de onderzoeksvragen behandeld. De interviews zijn zo goed als mogelijk woordelijk vastgelegd voor een zo'n zuiver mogelijke analyse. Waar de AFM in dit rapport uitspraken doet die mede zijn gebaseerd op interviews en wordt gesproken over de ervaringen van de externe accountants, de medewerkers en de toetsers, gaat het over de geïnterviewde medewerkers.

De verkregen informatie uit de desktopanalyse en de interviews heeft de AFM per onderzoeksvraag geanalyseerd en gecodeerd. Dit betekent dat de verkregen informatie in kleine stukjes is ontleed (segmenteren) en vervolgens is gekoppeld (gecodeerd) aan de verschillende onderzoeksvragen. De toezichthouders van de AFM coderen onafhankelijk van elkaar en bespreken de resultaten met elkaar. Hierdoor wordt de betrouwbaarheid van het onderzoek vergroot en de gevoeligheid voor biases verminderd. Vervolgens heeft de AFM de analyse op de vijf onderdelen door middel van consistentiesessies met elkaar vergeleken.

Ook heeft de AFM voor het toetsende deel van het onderzoek interviews gehouden. De AFM heeft voor onderzochte wettelijke controles de uitkomsten met de toetsers van het IKO en de medewerkers die betrokken waren bij de weging besproken. Deze interviews zijn gehouden om inzicht te verkrijgen in de uitvoering en weging van de desbetreffende IKO's.

5.3 Onderzoek naar kwaliteit van wettelijke controles

In deze paragraaf beschrijft de AFM hoe zij haar onderzoek naar de kwaliteit van wettelijke controles heeft opgezet en uitgevoerd. De AFM heeft ook twee onderwerpen verkennend onderzocht namelijk de wijze waarop de OOB-accountantsorganisaties hebben ingespeeld op de impact van Covid-19 en de communicatie door de accountant aan de rvc's en auditcommissies.

5.3.1 Selectie wettelijke controles het focusgebied

De AFM heeft in totaal achttien wettelijke controles geselecteerd uit het overzicht met wettelijke controleopdrachten voor het onderzoek. De AFM heeft voor haar onderzoek wettelijke controles geselecteerd waarvan de OOB-accountantsorganisatie de IKO had afgerond. De AFM heeft geen wettelijke controles geselecteerd waar zij aanleiding had te veronderstellen dat tekortkomingen aanwezig waren. De kwalificatie van het IKO was bij het maken van de selectie door de AFM niet bekend. In eerdere onderzoeken naar de kwaliteit van wettelijke controles heeft de AFM in de selectie meerdere criteria gebruikt zoals variatie in marktsegmenten, de aanwezigheid van kwaliteitswaarborgen, variatie in vestigingen van de Big 4-accountantsorganisaties en eerstejaars- en laatstejaarscontroles. Vanwege deze verschillende criteria zijn de kwalificaties daarmee niet te vergelijken.

De controleverklaringen van de onderzochte wettelijke controles zijn afgegeven in de periode februari 2020 tot en met juni 2020. De betreffende IKO's zijn afgerond in de periode mei 2020 tot en met december 2020.

De AFM heeft zich gericht op een materieel onderdeel van de controle, een zogenoemd focusgebied. Per wettelijke controle is één focusgebied onderzocht, veelal inclusief de daaraan verbonden onderwerpen of posten. Dit focusgebied is ook beoordeeld in het IKO. De keuze van deze focusgebieden is verder gebaseerd op

de aard en omvang van de activiteiten van de controlecliënt. In het geselecteerde focusgebied was veelvuldig sprake van een schattingselement.

5.3.2 De kwaliteit van wettelijke controles worden gekwalificeerd als ‘voldoende’ of ‘onvoldoende’

De AFM beoordeelt per wettelijke controle of de externe accountant in overeenstemming met de Standaarden⁴⁴ voldoende en geschikte controle-informatie heeft verkregen om zijn oordeel over de jaarrekening te onderbouwen.⁴⁵ De AFM meet daarmee de kwaliteit van de uitkomst van de controle en niet de kwaliteit van het controleproces. Als de externe accountant voor het focusgebied voldoende en geschikte controle-informatie⁴⁶ heeft verkregen dan kwalificeert de AFM de kwaliteit van de wettelijke controle als ‘voldoende’.⁴⁷ In de andere gevallen kwalificeert de AFM de kwaliteit van de wettelijke controle als ‘onvoldoende’.

Voor de beoordeling van de kwaliteit van een wettelijke controle vraagt de AFM de externe accountant de controle van het focusgebied toe te lichten aan de hand van de vastleggingen in het controledossier. Op basis van het controledossier in combinatie met de toelichting van de externe accountant verkrijgt de AFM inzicht in de verkregen controle-informatie. De AFM streeft hierbij naar een doorlooptijd van circa zes tot acht weken.

5.3.3 Delen van conclusie en bevindingen met auditcommissies voor OOB-wettelijke controles

De OOB-accountantsorganisaties zijn verplicht de voornaamste conclusies en bevindingen van de AFM te delen met de auditcommissies van de betreffende OOB-controlecliënt, indien de AFM de voornaamste conclusies en bevindingen openbaar heeft gemaakt en deze mede gebaseerd zijn op de betreffende onderzochte wettelijke controle. Deze verplichting geldt ongeacht de conclusie en bevindingen van de AFM bij de betreffende wettelijke controle. De accountantsorganisatie dient deze mededeling binnen tien werkdagen na de openbaarmaking te doen en onverwijld een afschrift⁴⁸ aan de AFM te verstrekken.⁴⁹

Omdat in dit rapport de onderzoeksuitkomsten niet op naam van de accountantsorganisaties zijn vermeld, geldt deze verplichting niet. De AFM heeft de OOB-accountantsorganisaties alsnog gevraagd in de geest van dit vereiste een afschrift van het deel van het definitieve instellingspecifieke onderzoeksrapport dat betrekking heeft op een specifieke wettelijke controle van een OOB-controlecliënt te delen met de betreffende auditcommissie.

---

⁴⁴ De Nadere voorschriften controle- en overige standaarden (NV COS).

⁴⁵ Dat wil zeggen dat de AFM vaststelt of de externe accountant NV COS 200 ‘Algemene doelstellingen van de onafhankelijke accountant, alsmede het uitvoeren van een controle overeenkomstig de Standaarden’, paragraaf 17 heeft nageleefd: “Om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen, dient de accountant voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen teneinde het controlerisico naar een aanvaardbaar laag niveau terug te brengen en daarmee de accountant in staat te stellen om redelijke conclusies te trekken, waarop hij zijn oordeel kan baseren.”

⁴⁶ Controle-informatie moet ‘voldoende’ en ook ‘geschikt’ zijn. Deze beide kwalificaties houden verband met elkaar. Het aspect ‘voldoende’ is de maatstaf voor de hoeveelheid controle-informatie. Het aspect ‘geschikt’ is de maatstaf voor de kwaliteit van de controle-informatie. Geschikt wil zeggen dat de controle-informatie relevant en betrouwbaar is, zodat die informatie een onderbouwing vormt voor het oordeel van de externe accountant.

⁴⁷ De AFM sluit niet uit dat in onderdelen van de wettelijke controle die de AFM niet heeft beoordeeld ernstige tekortkomingen aanwezig zijn. De AFM geeft daarom met de kwalificatie ‘voldoende’ geen algeheel oordeel over de onderbouwing van het oordeel van de externe accountant over de jaarrekening als geheel.

⁴⁸ Het afschrift aan de AFM dient een kopie te zijn gelijklopend aan de correspondentie die naar de auditcommissie is verzonden.

⁴⁹ Zie artikel 48a, leden 7 en 8, Wta.

5.3.4 Verkenningen naar Covid-19 en communicatie aan rvc's en auditcommissies

De AFM heeft twee verkenningen uitgevoerd namelijk Covid-19 en de communicatie door de externe accountant aan de rvc's en auditcommissies. Het doel van de verkenningen is enerzijds inzicht te verkrijgen in de wijze waarop de OOB-accountantsorganisaties hebben ingespeeld op de impact van Covid-19 bij de uitvoering van de wettelijke controles, waaronder bij de continuïteitsveronderstelling. Anderzijds is het doel inzicht te verkrijgen in de wijze waarop en de frequentie waarmee de externe accountants communiceren met de rvc's en auditcommissies over de wettelijke controles. De rvc's en auditcommissies zijn namelijk een belangrijke schakel in de keten van partijen die voor goede verslaggeving en de daarbij behorende zekerheid door de accountant(sorganisatie) zorgen.

De AFM heeft voor de verkenningen een desktopanalyse uitgevoerd op basis van de documenten die bij de OOB-accountantsorganisaties zijn opgevraagd over beide onderwerpen. Daarnaast heeft de AFM door middel van vragenlijsten informatie verzameld over beide onderwerpen per onderzochte wettelijke controle. De AFM komt voor verkenningen niet tot een oordeel.

5.4 Rapporteren over de uitkomsten van het onderzoek

5.4.1 Instellingsspecifieke rapportages

Concept-onderzoeksrapporten kwaliteit van wettelijke controles

De AFM heeft gedurende de onderzoeksperiode concept onderzoeksrapporten verstuurd waarin de voorlopige conclusie was opgenomen. Voor de wettelijke controles die voorlopig als 'onvoldoende' waren gekwalificeerd zijn de bevindingen eveneens opgenomen. Deze concept onderzoeksrapporten zijn vertrouwelijk. Overige bevindingen zijn mondeling meegedeeld tijdens het onderzoek.

In aanvulling heeft de AFM de OOB-accountantsorganisaties bij haar onderzoeken naar de kwaliteit van wettelijke controles gevraagd te onderzoeken of de geconstateerde tekortkomingen ook voorkomen in andere onderdelen van de onderzochte wettelijke controle of in andere uitgevoerde wettelijke controles, bijvoorbeeld in andere uitgevoerde wettelijke controles van de betreffende externe accountant of in wettelijke controles in dezelfde sector. Ook heeft de AFM hen gewezen op hun verantwoordelijkheid de tekortkomingen te herstellen en maatregelen te nemen om deze in de toekomst te voorkomen. De AFM heeft de herstelwerkzaamheden naar aanleiding van haar bevindingen in dit onderzoek niet beoordeeld. De AFM heeft ook gevraagd een oorzakenanalyse uit te voeren.

De AFM heeft na afloop van elke beoordeling van een wettelijke controle de voorlopige bevindingen en positieve observaties mondeling teruggekoppeld aan onder meer een bestuurslid van de accountantsorganisatie. Circa twee maanden na afloop van het onderzoek heeft de AFM in een reflectiegesprek met de externe accountant of andere vertegenwoordigers van de accountantsorganisatie gesproken.

Concept-onderzoeksrapport IKO en verkenningen Covid-19 en communicatie aan rvc's en auditcommissies

De AFM heeft begin oktober 2021 een concept onderzoeksrapport verstuurd waarin de uitkomsten van de verkennende en toetsende delen van het onderzoek naar het IKO en de verkenningen naar Covid-19 en de communicatie aan rvc's zijn opgenomen. Deze concept-onderzoeksrapporten zijn vertrouwelijk.

Beoordeling reacties op concept-onderzoeksrapporten

De OOB-accountantsorganisaties hebben na de ontvangst van de concept-onderzoeksrapporten de gelegenheid gekregen een schriftelijke reactie te geven. In deze reacties kunnen zij, gemotiveerd en waar nodig onderbouwd met informatie, kenbaar maken dat de feiten niet juist of niet volledig zijn. De AFM heeft de reacties van de OOB-accountantsorganisaties beoordeeld. Dit kan ertoe hebben geleid dat de feiten, bevindingen en conclusies zijn aangepast.

Definitieve onderzoeksrapporten

De AFM heeft de uitkomst van de beoordeling van de reacties van de OOB-accountantsorganisaties op de concept-onderzoeksrapporten verwerkt in een definitief onderzoeksrapport. De definitieve conclusies en bevindingen van het onderzoek naar de kwaliteit wettelijke controles zijn begin oktober 2021 verstuurd. De definitieve onderzoeksrapporten van het onderzoek IKO en de verkenningen Covid-19 en communicatie met rvc's en auditcommissies zijn medio november 2021 verstuurd. Deze definitieve onderzoeksrapporten zijn vertrouwelijk.

5.4.2 Publiek rapport

De OOB-accountantsorganisaties hebben de gelegenheid gehad om feitelijke onjuistheden aan te geven op dit publiek rapport. Waar relevant heeft de AFM aanpassingen gemaakt in het rapport.

5.5 Beperkingen van het onderzoek

Door de wijze waarop het onderzoek is uitgevoerd, bestaan beperkingen die aan de uitkomsten verbonden kunnen worden. Deze licht de AFM hieronder toe.

Geen oordeel of het IKO toereikend is

De AFM kan niet oordelen of er sprake is van een causaal verband tussen de onderzochte elementen van het IKO en de kwaliteit van wettelijke controles. De AFM heeft ook geen oordeel gevormd of het IKO toereikend is om de kwaliteit van wettelijke controles duurzaam te borgen.⁵⁰

De AFM heeft de overeenkomsten en verschillen tussen het IKO en het AFM-onderzoek vergeleken. Waar sprake is van een overeenkomstige kwalificatie van het IKO en het AFM-onderzoek betekent dit niet vanzelfsprekend dat de reikwijdte en de diepgang hetzelfde zijn. De AFM trekt ook geen conclusies over de nauwkeurigheid van het IKO.

De AFM heeft in dit onderzoek niet beoordeeld of het beleid voor IKO en herstel voldoet aan wet- en regelgeving.

Geen oordeel of toereikend op Covid-19 is ingespeeld en of de accountant toereikend communiceert

De AFM heeft in de verkenningen niet beoordeeld of toereikend op Covid-19 is ingespeeld en of de accountant toereikend communiceert.

Geen integraal onderzoek uitgevoerd

De AFM heeft geen integraal onderzoek uitgevoerd naar alle aspecten van zowel het IKO als van de kwaliteit van wettelijke controles. De in dit rapport opgenomen uitkomsten dienen in dit licht te worden gezien. Het achterwege blijven van op- of aanmerkingen betekent daarom niet dat er geen andere omissies kunnen bestaan.

Geen statistische steekproef uitgevoerd

De AFM heeft geen statistische steekproef uitgevoerd. De AFM trekt geen conclusies over alle IKO's en de kwaliteit van alle uitgevoerde wettelijke controles bij de OOB-accountantsorganisaties. Vanwege de onderzoeksmethodiek is het tevens niet mogelijk om conclusies te trekken over subpopulaties binnen de geselecteerde wettelijke controles, bijvoorbeeld het vergelijken van de wettelijke controles van OOB-controlecliënten met de wettelijke controles van niet-OOB-controlecliënten.

---

⁵⁰ Borgen betekent dat iets zeker in orde is en in orde blijft.

Een 'onvoldoende' controle betekent niet dat de jaarrekening onjuist is

Een als 'onvoldoende' gekwalificeerde wettelijke controle, of een niet-toereikend oordeel van het IKO, betekent niet per definitie dat de gecontroleerde jaarrekening onjuist is. De jaarrekening kan nog steeds een getrouw beeld geven van de grootte en samenstelling van het vermogen en het resultaat. De externe accountant had in het geval van een 'onvoldoende' controle echter op het moment dat hij zijn controleverklaring afgaf geen voldoende en geen geschikte controle-informatie verkregen om zijn oordeel over dit getrouwe beeld te kunnen onderbouwen. Het maatschappelijk verkeer, waaronder beleggers, banken, crediteuren, financieel analisten en consumenten, moet echter kunnen vertrouwen op dat oordeel. Het publieke belang van de wettelijke controle is immers gelegen in het feit dat de externe accountant zekerheid toevoegt aan het beeld van de jaarrekening voor gebruikers. Als de kernfunctie van de accountant het toevoegen van zekerheid in het maatschappelijk verkeer is, verliest deze functie haar waarde door het wegvallen van het in de controleverklaring gestelde vertrouwen.

Accountantsorganisatie en externe accountants zijn verplicht⁵¹ de tekortkomingen te herstellen en alsnog voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen dat geen materiële afwijking in de jaarrekening aanwezig is. Indien de accountantsorganisatie adequate herstelwerkzaamheden uitvoert, kan achteraf blijken of het oordeel in de afgegeven controleverklaring al dan niet het juiste oordeel was. Dit laat onverlet dat de externe accountant op het moment van afgifte van de controleverklaring onvoldoende onderbouwing voor zijn oordeel had en ten onrechte zekerheid aan gebruikers van de jaarrekening en de controleverklaring heeft gegeven.

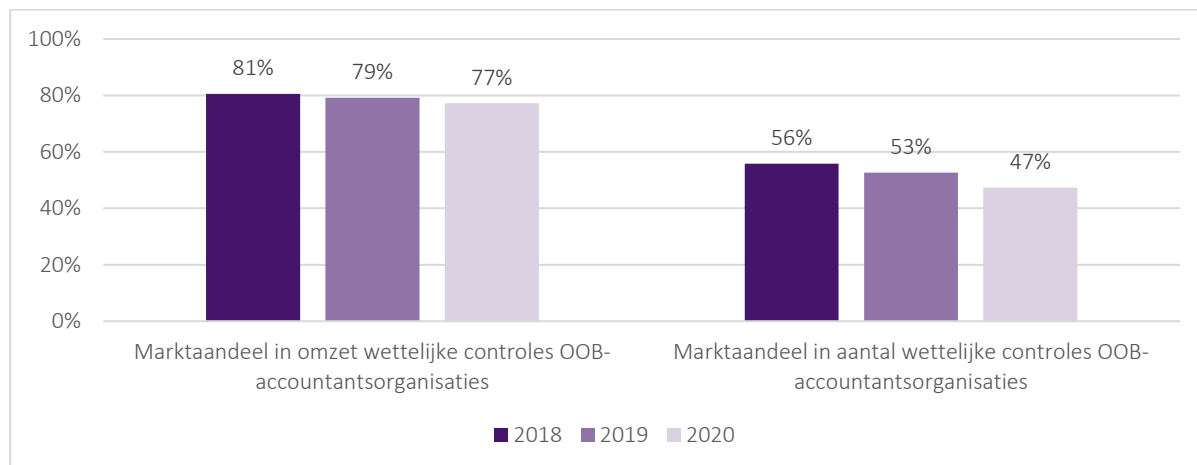
---

⁵¹ De vereisten voor herstel zijn opgenomen in artikelen 14a en 25b, Wta.

Bijlage 1 Marktaandeel en kenmerken OOB-accountantsorganisaties

Het marktaandeel van de zes OOB-accountantsorganisaties in dit onderzoek is 77% (€ 885 mln. omzet wettelijke controles) van de totale markt van de omzet van wettelijke controles in Nederland. Zij hebben een marktaandeel van 47% (9.194 wettelijke controles) van de totale markt van het aantal wettelijke controles in Nederland.

Figuur 1 Marktaandeel OOB-accountantsorganisaties⁵²

De OOB-accountantsorganisaties hebben elk een eigen bedrijfscultuur, een eigen kwaliteitsbeheersingssysteem en maken alle deel uit van een internationaal netwerk. Elke accountantsorganisatie richt haar organisatie dan ook op eigen wijze in, ook voor het verbeteren van de kwaliteit van wettelijke controles. Er gelden echter ook wettelijke regels, die aanvullende vereisten voor de inrichting van hun organisatie stellen. Ten opzichte van een reguliere Wta-vergunning moeten zij namelijk aanvullend voldoen aan eisen met betrekking tot de governance (het instellen van een rvc, de geschiktheid van bestuurders en commissarissen en onafhankelijkheid). Voor het stelsel van kwaliteitsbeheersing gelden een aantal stringenter kwaliteitswaarborgen voor OOB-accountantsorganisaties, zoals de verplichte OKB bij controleopdrachten bij OOB-controlecliënten en het hebben van een compliance officer.

⁵² Gebaseerd op de gegevens van de zes OOB-accountantsorganisaties uit de Monitor Accountantsorganisaties 2018 tot en met 2020.

Bijlage 2 Voorbeeldvragen voor rvc's en auditcommissies

Hieronder zijn een aantal voorbeeldvragen opgenomen die rvc's en auditcommissies aan hun externe accountant en andere vertegenwoordigers van de accountantsorganisaties kunnen stellen over de uitkomsten van het IKO en voor enkele relevante aandachtsgebieden voor de kwalitatief goede uitvoering van wettelijke controles. Deze komen voort uit het IKO en het AFM-onderzoek.⁵³ Dit kan de dialoog tussen de rvc's en auditcommissie en externe accountants versterken.

Monitoren van de wettelijke controle en de kwaliteit daarvan

- Op welke wijze heeft de accountant ingespeeld op de algemene publiek gemaakte bevindingen door de toezichthouder?
- Was er sprake van selectie van de externe accountant of de wettelijke controle voor het IKO? Zo ja, op welke wijze heeft de accountant ingespeeld op de opdracht specifieke bevindingen door de toezichthouder en uit het IKO?
- Wat waren de bevindingen (indien van toepassing) van het IKO? Hoe is de externe accountant omgegaan met de bevindingen van het IKO?
- Op welke jaarrekeningposten of onderwerpen heeft het herstel (indien van toepassing) betrekking gehad?
- In hoeverre hebben de uitkomsten van het IKO (mogelijke) impact op de controle-aanpak van komend boekjaar?

Controle van schattingen

- Heeft de externe accountant tekortkomingen geconstateerd in de analyse door het management van significante schattingen? Zo ja, hoe is de impact van deze tekortkomingen geëvalueerd?
- Hoe evalueerde de externe accountant de mogelijke tendentie bij het management in complexe schattingen? Waren er mogelijke indicatoren geïdentificeerd en hoe zijn deze geadresseerd?
- Wat waren er kritische aspecten in de schattingonzekerheden van de schattingsposten en in hoeverre is dit besproken met management? Wat waren de uitkomsten van deze besprekingen?
- Hoe heeft de externe accountant de werkzaamheden van de deskundige (indien van toepassing) geëvalueerd? Welke (aanvullende) controlewerkzaamheden heeft de externe accountant uitgevoerd op de werkzaamheden van de deskundige?

---

⁵³ Zie ook: <https://www.afm.nl/nl-nl/professionals/doelgroepen/effectenuitgevende-ondernemingen/auditcommissies> en het nieuwsbericht van 17 december 2020 <https://www.afm.nl/nl-nl/nieuws/2020/december/aandachtspunten-accountants-corona>

Gebruik van technologie in de controle

- Is er door externe accountant gebruik gemaakt van geautomatiseerde tools en technieken om de kwaliteit van de verkregen controle-informatie te verbeteren? Zo ja, op welke wijze heeft dit de controleaanpak en het verkrijgen controle-informatie beïnvloed?
- Houdt het gebruik van technologie door de externe accountant in de controle gelijke tred met controles van vergelijkbare bedrijven in dezelfde branche? Zo nee, waardoor wordt dit veroorzaakt?
- Zijn er beperkingen (bijvoorbeeld verouderde informatiesystemen, gebrek aan mogelijkheden om de vereiste gegevens op te halen) die de externe accountant ervan weerhouden technologie te gebruiken in de controle?

Het uitvoeren van een controle op afstand

- Welke onderdelen van de komende controle verwacht de externe accountant op afstand uit te voeren en waarom die onderdelen?
- Op welke wijze adresseert de accountantsorganisatie de risico's op kwaliteit specifiek bij het uitvoeren van een controle op afstand?
- In hoeverre heeft de externe accountant wijzigingen aangebracht in de risicoanalyse als gevolg van een controle op afstand? Welke aanvullende controlewerkzaamheden zijn hierop verricht?
- Hoe gaat de externe accountant om met controles van jaarrekeningposten of financiële overzichten waarbij fysieke aanwezigheid niet mogelijk is, maar waarbij het wel wenselijk is (bijvoorbeeld voorraadtellingen en testen van general IT controls)?

Autoriteit Financiële markten

Postbus 11723 | 1001 GS Amsterdam

Telefoon

020 797 2000

www.afm.nl

Dataclassificatie

AFM - Publiek